

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV POLITOLOGIE**

Bakalářská práce

Nguyen Huong Minh

Čína po Maovi: Od reformy k Tiananmen

China after Mao: From Reforms to Tiananmen

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Radek Buben

Poděkování

Na tomto místě bych ráda srdečně poděkovala PhDr. Radkovi Bubnovi za inspirativní uvedení do světa komparativní politologie a především pak za jeho trpělivost a podnětné připomínky při vedení bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala svým rodičům, kteří mi věnovali možnost vzdělání a na dlouhé pouti mě vždy bezvýhradně podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. července 2012.

.....

Nguyen Huong Minh

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá transformací Čínské lidové republiky v 80. letech. Pro její interpretaci je využita Huntingtonova teorie institucionální a sociální dynamiky jednostranických systémů. Vývoj jednostranických systémů od revoluční k ustálené podobě probíhá ve třech fázích: transformace, konsolidace a adaptace. Proto je nejprve analyzována Čína za Mao Zedonga, kdy systém prošel úspěšnou transformací, avšak neúspěšně se potýkal s fází konsolidace, zejména ve vztahu lídra a strany jako celku a v otázce nástupnictví. Na základě toho je sledována reformní etapa do roku 1989, tedy do jaké míry se podařilo za Deng Xiaopinga překonat problémy zděděné z předchozího období, stejně jako nové výzvy adaptační fáze, objevující se v souvislosti s ekonomickými reformami a společenským uvolněním.

Klíčová slova

jednostranické systémy, transformace, Čína, Komunistická strana Číny, Deng Xiaoping

Abstract

The bachelor thesis deals with the process of transformation of the People's Republic of China in the 1980s. For this purpose, Huntington's theory of institutional and social dynamics of one-party systems has been employed. One-party systems basically develop from revolutionary to established form in three steps: transformation, consolidation and adaptation. Thus, the thesis focuses on Mao Zedong's period first, in order to describe successful transformation as well as problems of consolidation phase, especially contradictory relationship between the leader and the party and the question of succession. These contentious issues were inherited in Deng Xiaoping era and therefore are matter of concern of the second part. Simultaneously, new challenges of adaptation phase which have risen as a result of economic reforms and released pressure on society are being elaborated.

Keywords

one-party systems, transformation, China, Chinese Communist Party, Deng Xiaoping

Obsah

1. Úvod	8
2. Dynamika jednostranických systémů	12
2.1 Definice systémů jedné strany a zařazení PRC	12
2.2 Původ jednostranických systémů: rozdvojení	13
2.3 Konec rozdvojení: od revoluce k ustálení	14
3. Revoluční jednostranický systém za Mao Zedonga	16
3.1 Založení PRC: V zájmu koho?	16
3.2 Budování nové Číny	19
3.3 Velký skok a jeho dopady na jednotu a vedení CCP	20
3.4 Kulturní revoluce: rozklad strany	23
3.4.1 Vůdce proti byrokratizaci strany	23
3.4.2 Není revoluce jako revoluce	26
3.4.3 Problém nástupnictví	27
3.4.4 Důsledky kulturní revoluce	28
4. Deng Xiaoping: k ustálenému jednostranickému systému?	30
4.1 Kdo povede Čínu?	30
4.1.1 Mocenský boj v politbyru	31
4.1.2 Intermezzo: Hua Guofeng	33
4.1.3 Prosazení Deng Xiaopinga	33
4.2 Snaha o konsolidaci CCP	34
4.2.1 Vyrovnání s minulostí: Mao dobrý i špatný	34
4.2.2 Formální kroky k institucionalizaci systému	35
4.2.3 Personální obměna	36
4.3 Fungování CCP v praxi	37
4.3.1 Deng Xiaoping: lídr za oponou	37
4.3.2 Hledání nástupce	39
4.4 Nové společenské síly	39
5. Závěr	42
6. Dovětek	44
Seznam použité literatury	45

Seznam použitých zkratek

CCP	Komunistická strana Číny, <i>Chinese Communist Party</i>
CC	Ústřední výbor, <i>Central Committee</i>
CMC	Ústřední vojenská komise, <i>Central Military Commission</i>
NPC	Všečínské shromáždění lidových zástupců, <i>National People's Congress</i>
PLA	Čínská lidově osvobozená armáda, <i>People's Liberation Army</i>
PRC	Čínská lidová republika, <i>People's Republic of China</i>

1. Úvod

Jedním z nejzásadnějších zlomů v novodobé historii Číny byla bezesporu chvíle, kdy se moci definitivně chopil Deng Xiaoping, který vyhlášením plánu čtyř modernizací, tedy sféry průmyslu, zemědělství, vědy a techniky a národní obrany, na sklonku roku 1978 probudil více než 150 let spícího čínského draka. Někdejší Říše středu se výsadnímu postavení těšila naposledy za vlády prvních císařů z mandžuské dynastie Qing v 18. století. V konfrontaci s ambicemi evropských koloniálních velmocí se pak Čína ocitla v ekonomicky i vojensky podřadném postavení a od té doby se upadající velmoc marně snažila zašlou slávu obnovit.

Ať už k modernizaci země měla vést jakákoli strategie, od sta dní reformů císaře Guangxuho, Sunjatsenových tří principů lidu přes Čankajškovo hnutí nový život po Mao Zedongův velký skok a kulturní revoluci, vždy byla cesta k úspěchu hledána jak skrz ekonomické nástroje rozvoje, tak rámcovou doktrínu definující ideu nově utvářené civilizace. Čínu však dokázal z chudoby skutečně pozvednout až Deng Xiaoping, který žádnou všepostihující společenskou vizi neměl a i nadále se pohyboval v intencích centralizovaného státu leninského typu s Komunistickou stranou Číny (*Chinese Communist Party, CCP*) v předvoji. Aby stát však viděl prosperovat, neváhal do něj vnést principy kapitalismu, což komentoval slovy, že *kočka může mít jakoukoli barvu, pokud uloví myš* (Goldman a MacFarquhar 1999: 3-4). Dengem nastoupený pragmatický kurs zacílený na národohospodářství se v následujících desetiletích ukázal prozíravý a dnes druhá největší ekonomika světa (BBC 2011) má jistě být na črdá.

V 80. letech však v Číně probíhaly další podstatné proměny, bez nichž by se ekonomické bilance do plusových hodnot nemohly posunout. Mao Zedong, zakladatel Čínské lidové republiky (*People's Republic of China, PRC*), se v tu dobu sice už jen usmíval na náměstí Tiananmen z portrétu u vchodu do Zakázaného města, avšak jeho dědictví přetrvávalo: jeho existence byla nadále přítomna ve straně, státních institucích i společnosti. Deng Xiaopinga tak čekal nelehký úkol reformovat na všech frontách, nikoli „pouze“ ekonomiku. Právě tento proces bude předmětem analýzy mé bakalářské práce, která představuje případovou studii transformace nedemokratického režimu.

Podle vyjádření amerického politologa Bruce Gilleyho (2004: 22), který se věnuje perspektivě demokracie¹ v Číně, bychom mohli reformní proces 80. let libovolně označit jako

¹ Ve smyslu západních konceptů, čínské pojetí demokracie ponechme stranou.

institucionalizaci, liberalizaci či dekompresi, avšak zajisté ne demokratizaci. S touto myšlenkou nelze než souhlasit: na základě všeobecně uznávané definice Juana J. Linze a Alfreda Stepana (1996: 3) pojmu *demokratizace* jakožto širšího politického konceptu, vyžadujícího otevřenou soutěž o nabytí práva vládnout a tím pádem i svobodné soutěživé volby, lze jednoznačně konstatovat, že v PRC nikdy taková iniciativa nebyla realizována.

Definice *liberalizace* (Stepan 1988: 6) pak zahrnuje různé politiky a společenské změny typu omezení cenzury médií, poskytnutí právních záruk na ochranu jedince, propuštění politických vězňů či opatření pro zlepšení příjmů, ale především toleranci politické opozice. Jaká je však míra benevolence režimu, aby mohl být vývoj označen za liberalizační? V čínském případě CCP stanovila jasné limity přijatelného: vedle čtyř modernizací následovalo v roce 1979 vyhlášení čtyř základních principů, v nichž bylo formálně potvrzeno i nadále rozhodující slovo strany a pokračování v nastoupené cestě socialismu (Saich 2011: 73). Když poté někteří intelektuálové tyto hranice překročili a otevřeli otázku změny politické struktury směrem k omezení moci CCP, vyvolali tím nejen protiakce u konzervativnějších funkcionářů, ale také pocítili ochlazení ze strany původně příznivě nakloněných reformistů (Goldman 1994: 16-17).

Na druhou stranu éra Deng Xiaopinga, minimálně ve srovnání s dobou předcházející, skutečně přinesla značné politické i společenské uvolnění. A jak koneckonců vysvětlují O'Donnell a Schmitter (1986: 7) s odkazem na Adama Przeworského, soubor liberalizačních záruk nebyl režimem bezpodmínečně a v plné míře garantován pravděpodobně v žádné zemi. Onen posun spočívá spíše ve snížení rizika sankcí za veřejné vyjádření názoru či kolektivní akci. Záměrem liberalizace je navíc, bez ohledu na konečný faktický vývoj, vždy kontrolovat reformní proces shora tak, aby byla zachována kompatibilita výstupů se zájmy a hodnotami stávajícího režimu. Tomu odpovídá i výběr pojmů, které explicitně vyjadřující limity reform: otevření (*apertura*), dekomprese (*distensão*), obnova (*odnowa*) či rekonstrukce (*perestroika*) (Przeworski 2003: 57-60). V Číně pak čtyři modernizace.

O'Donnell se Schmitterem (1986: 7) rovněž připomínají, že zahájení liberalizačních kroků s sebou nese žádný sled událostí automaticky vedoucí k demokratizaci a vývoj není nezvratitelný. Charakteristikou této rané fáze je naopak ošidná závislost na vládní moci, která je nepředvídatelná. Jejich tezi o tři roky potvrdila i čínská zkušenost, kdy naděje na zásadnější změnu politického systému definitivně pohasly krvavým potlačením demonstrací v Pekingu ozbrojenými složkami v noci z 3. na 4. června 1989.

CCP si tak uchovala své výlučné postavení v zemi i po roce 1989, který byl pro mnohé jiné země komunistického bloku poslední. Pro interpretaci vývoje čínského režimu proto byl nakonec zvolen teoretický rámec Samuela Huntingtona, který ve svém příspěvku ve sborníku *Authoritarian Politics in Modern Society* velmi přesvědčivě popisuje institucionální a sociální dynamiku jednostranických systémů, a jeho distinkce mezi revolučním a ustáleným systémem jedné strany umožňuje jednak charakterizovat Čínu, jak vypadala za Mao Zedonga a po nástupu Deng Xiaopinga, a jednak poskytuje klíč k pochopení dilemat reformního období. Analýza se zaměří především na konflikty v CCP ve vztahu lídra a strany jako celku, otázku nástupnictví a v závěru budou alespoň částečně nastíněny nové výzvy, které vyvstaly v souvislosti s ekonomickými reformami a společenským uvolněním. CCP tím byla konfrontována s nutností modifikovat svůj vztah ke společnosti, jejíž chod od založení PRC bezpodmínečně určovala. Časově je práce vymezena lety 1949 až 1989, přičemž cílem není, a vzhledem k rozsahu a záměru ani být nemůže, poskytnout detailní přehled historických událostí či rozbor komplikovaného průběhu ekonomických reforem.

Struktura práce reflektuje výše nastíněnou logiku. V druhé kapitole budou nejprve definovány systémy jedné strany, v jejichž rámci bude Čína klasifikována, vysvětlen jejich původ a načrtnuta dynamika vývoje od revoluční k ustálené podobě. Třetí kapitola bude věnována prvním třem dekadám existence PRC, od jejího založení po smrt Mao Zedonga, načež čtvrtá kapitola naváže a v souladu s Huntingtonovou teorií vývoje jednostranickým systémů se zaměří na problémy, které vyvstaly v reformní éře jako důsledek předcházejícího dění a rovněž v reakci na jiné okolnosti.

PRC je v české politologii stále velmi neprobádanou oblastí, což je při její dnešní roli ve světě s podivem, a proto bakalářská práce vychází ze sekundární literatury především zahraničních autorů. Velkou inspirací může bezpochyby být profesor John F. Fairbank, zakladatel moderních čínských studií na Harvard University, který své celoživotní studium Číny završil knihou *Dějiny Číny*, v níž nejen shrnul historii Říše středu od jejich prvopočátků až do 90. let, ale také byl západnímu čtenáři laskavým průvodcem zemí, jejíž kultura a mentalita je postavená na zcela jiných principech. Jeho studenti dodnes pokračují v jeho slépejích a publikace Merle Goldman, Rodericka MacFarquhara či Ezry Vogela, z nichž jsem mimo jiné čerpala, patří k těm nejuznávanějším v oboru. Z českého prostředí jmenujme alespoň průkopnickou práci sinoložky Ivany Bakešové, která ve dvou dílech shrnula moderní dějiny Číny, které sice po stránce politologické nejsou příliš objevné, nicméně využití

primárních zdrojů, především čínského tisku a oficiální historiografie schválené komunistickou stranou, poskytuje cenný náhled do čínského prostředí.

Při přepisu čínských názvů a jmen byl po zralé úvaze upřednostněn téměř výhradně tzv. *pinyin*², tedy mezinárodně uznávaná transkripce standardní čínštiny do latinského písma, protože usnadňuje další orientaci v zahraniční odborné literatuře, z níž bakalářská práce čerpala nejvíce. Ze stejného důvodu jsou zachovávány anglické zkratky, ač se v některých případech vyskytuje český ekvivalent. Výjimku tvoří jen několik obzvláště ustálených pojmů jako hlavní město Peking a dále se zásada netýká jmen prvních lídrů Čínské republiky, Sunjatsena a Čankajška, neboť se jedná o přepisy z kantonského dialektu čínštiny (Kane 2009: 21-27). Vzhledem k nedostatku politologických publikací o Číně v češtině tak bohužel plně nedoceníme českou transkripci, jež nabízí zdejšímu čtenáři přesnější vyslovování cizokrajných jmen, zatímco čtení pinyinu vyžaduje jistou znalost.

² Vynechána bude pouze informace o příslušných tónech, která je v politologické práci spíše nadbytečná.

2. Dynamika jednostranických systémů

2.1 Definice systémů jedné strany a zařazení PRC

Na otázku, jak definovat *system jedné strany*, by Giovanni Sartori, proslulý svým důsledným přístupem k terminologii, pravděpodobně opáčil, že již celý termín je nevhodně zvolený. Pochybnosti o tom, zda v případě existence jediné strany ji stále lze nazývat politickou stranou, jak ji známe z pluralistických stranických systémů, kde je pouze jednou částí celku, nakonec sám rozptýlil argumentem, že taková strana si i do systému, ač principiálně jiné povahy, nese stejné techniky a organizační strukturu z předchozího období. Ke smířlivému závěru jej, jak přiznává, vedl i nedostatek jazykových prostředků (Sartori 2005: 53-54).

Závažnější je jeho námitka vůči pojmu *system*: jakým způsobem jedna strana utvoří celý systém? Sartori upozorňuje na zásadní rozdíl mezi *stranickým systémem*, tvořeným vícero stranami, a *stranou jako systémem*. Druhá možnost chápání systému je sice rovněž legitimní, avšak pouze za předpokladu, že nedojde k nahodilému zaměňování úrovní jednotek, jež jsou předmětem výzkumu – zda systém, či strana (Sartori 2005: 54-55).

Užitečným výstupem z této polemiky je uvedení termínu *system státostrany*, o níž tvrdí: „... *zatímco strany, které jsou částmi, se nemohou právě z tohoto důvodu identifikovat se státem, strana jako celek se může identifikovat – dokonale – pouze se státem. Dva celky nemohou koexistovat, pokud nemají tendenci splývat.*” (Sartori 2005: 56) Znamená to tedy, že kdykoli bude na následujících stránkách v případě PRC užito pojmu jednostranický systém, v Sartoriho přesnější terminologii se bude jednat o systém státostrany.

Co se týče vymezení přítomnosti oné *jedné strany* v systému, zatímco pro Sartoriho (2005: 224) to striktně znamená, že de jure i de facto je znemožněna existence dalších stran, Huntington (1970: 5-6) jejich přítomnost nevyklučuje, avšak zdůrazňuje jejich minimální vliv na dění v zemi. Zájmy jsou artikulovány výlučně v rámci jedné strany, která nemusí při svých kalkulacích ostatní strany brát v potaz.

Huntingtonovo pojetí tak umožňuje Čínu jako jednostranický systém klasifikovat. Určujícím aktérem je bezpochyby CCP, ačkoli se v zemi formálně prosazuje princip národní fronty. Ve svých počátcích, sotva doznávaly poslední výstřely občanské války proti nacionalistům, komunisté přizvali ke spolupráci ostatní strany a společenské organizace, a tak

za účasti 23 subjektů vzniklo na podzim roku 1949 *Čínské lidové politické poradní shromáždění*. To vypracovalo politický program nově vznikajícího státu a zvolilo celostátní výbor, který do roku 1954 vykonával funkci parlamentu. Zapojeni byli mimo jiné Revoluční výbor Kuomintangu, odštěpená frakce nacionalistů či Demokratická liga. Jejich představitelé dokonce zasedli ve vládě, kdy tři z šesti místopředsedů nebyli členy CCP (Bakešová 2003: 5-7). Jak ale tyto manévry shrnuje Jonathan Fenby (2008: 358), tito politici sloužili spíše jako „vázy na květiny“, neboť jejich zapojení bylo podmíněno neodchylováním se od oficiální politiky CCP.

Nejinak je tomu dnes u osmi povolených politických stran, ačkoli pro čínské vedení jejich samotná existence slouží k dostatečnému vyvrácení teze o státu s jednou stranou. Informační kancelář Státní rady v roce 2007 například konstatovala, že stávající systém „kooperace více stran“, kdy oněch osm radí a dohlíží na CCP, avšak neoponuje jí, je pro Čínu nejvhodnější (Saich 2011: 213).

2.2 Původ jednostranických systémů: rozdvojení

Výchozím bodem Huntingtonova vysvětlení (1970: 11) dynamiky jednostranických systémů je přesvědčení, že jejich sociální původ nalezneme v *rozdvojení (bifurcation)*, ať už podél socioekonomické, rasové, náboženské či etnické linie. Když jsou konflikty mezi jednotlivými tábory ve společnosti natolik vyostřené, že je nelze řešit jejich prostým oddělením a územním vypořádáním, politické elity usilují o prosazení a legitimizaci vlády jedné společenské vrstvy na úkor těch druhých.

V Číně se se svržením dynastie Qing a založením republiky v roce 1912 rozpadl tradiční společenský řád, trvající celá staletí, a zvýšená politická participace nových skupin v revolučním prostředí přirozeně posílila polarizaci společenských sil. Dokonce tak zásadní událost jako druhá světová válka eskalující konflikt pouze odsunula do pozadí. Avšak po odchodu japonských vojsk propukl v plné míře v otevřenou občanskou válku o podobu čínského státu mezi komunisty a Čankajškovými nacionalisty.

Na počátku vzniku jednostranického systému tedy nalezneme konflikt a štěpení (*cleavage*). Po prosazení určité strany jakožto představitel vyvolené skupiny se nabízí dvě možnosti, jak přistoupit k podřízené části společnosti a zajistit si monopol v politické aréně: buď omezením participace, čímž vzniká *vylučující jednostranický systém*, nebo

minimalizováním původního rozdělení skrz likvidaci a asimilaci opozičních sil v *revolučním jednostranickém systému* (Huntington 1970: 14-15). CCP, ovlivněná marxismem-leninismem Sovětského svazu, přistoupila k druhé jmenované strategii, jejímiž nejvýraznějšími součástmi byly pozemková reforma, kolektivizace zemědělství a rozsáhlé ideologické kampaně, jak bude detailněji rozpracováno v kapitole 3.

2.3 Konec rozdělení: od revoluce k ustálení

Konec rozdělení v revolučním jednostranickém systému vede k jeho proměně, na jejímž konci v úspěšném případě nalezneme *ustálený jednostranický systém*. Ten je sice stále pokračovatelem svého revolučního předchůdce, avšak vyznačuje se jinými charakteristikami, neboť jako takový reaguje již na jiné potřeby – spíše konsenzuální než ostře rozdělené společnosti – a proto je potřeba jej posuzovat jinými parametry (Huntington 1970: 23).

Přeměna z revolučního na ustálený jednostranický systém prochází třemi fázemi, transformace, konsolidace a adaptace, které jsou v teorii zřetelně odlišitelné, avšak v praxi se prolínají. V období *transformace* jsou patrné monistické tendence, kdy se politická strana potýká s atomizovanou společností a snaží se pod svou kontrolu dostat všechny skupiny. Vystupuje jako vedoucí síla likvidující starý řád a nastolující zcela nový. Aby takový ambiciózní úkol splnila, obvykle v politickém vedení dochází ke koncentraci revoluční autority do jednoho autokratického vůdce. V počátečních fázích jednostranického systému proto často strana a vůdce splývají: strana slouží jako organizační nástroj lídra a charismatický lídr ztělesňuje stranu (Huntington 1970: 25-26).

Ve fázi *konsolidace* již v systému vzniká potřeba skutečně silné strany jako celku, protože legitimita opřená pouze o jednoho člověka a ideologii, jako tomu bylo v předchozí fázi, ohrožuje existenci čerstvě vybudovaného útvaru – ten potřebuje být pro své delší trvání konsolidován. Přítomnost ideologie by naopak obnášela kritiku stávajících institucí a zájem lídra udržet si osobní moc ve svých rukou by vedl k ožívování revolučního ducha a podrývání rutinizace byrokratické autority strany. Proto považuje Huntington (1970: 27-28) ústup ideologie z každodenního života a stranickou institucionalizaci za projev stability a přijetí jednostranického systému, nikoli jeho úpadku.

I ve třetí fázi *adaptace* se strana musí vypořádávat se svými předchozími kroky, jejichž důsledky pro ni sice představují další výzvy, ale zároveň svědčí o dosavadní úspěšné

existenci. Vybudování relativně homogenní společnosti a výskyt nových sociálních skupin od strany vyžaduje nalezení jiné role, než jakou doposud zastávala. Nyní již není funkcí stranické organizace systém přebudovat, nýbrž integrovat. Ochota poskytnout prostor pro artikulaci zájmů nových skupin je však podmíněna výsadním právem strany v pozici arbitra (Huntington 1970: 33-35).

Je potřeba zdůraznit, že výše popsaná periodizace přeměny jednostranického systému z revoluční do ustálené podoby není automatická: započatý proces nemusí hladce projít všemi fázemi a bezpodmínečně dospět k úspěšné adaptaci odlišným podmínkám, jak ukázal vývoj v Číně zejména v druhé polovině 60. let. Mao Zedong tehdy svým kultem osobnosti ohrožoval konsolidaci strany a opakovaně ji uvrhl zpět do revolučního období. Kam až dospěl vývoj čínského jednostranického režimu do roku 1989 bude předmětem následující komparace Číny za Mao Zedonga a Deng Xiaopinga.

3. Revoluční jednostranický systém za Mao Zedonga

Předmětem této kapitoly bude dění v letech 1949 až 1976. Nejprve bude sledováno utváření PRC v 50. letech, a to ve smyslu překonávání původního rozdělení, které fungovalo jako motor revoluce doprovázené přítomností ideologie a mobilizací obyvatel. Největším příkladem vzepětí čínského národa při budování nového řádu byl bezpochyby velký skok, který zemi stál miliony životů a CCP dosud udržovanou názorovou jednotu.

Kombinací masové participace a silné stranické organizace může revoluční jednostranický systém ve svých raných fázích dosáhnout poměrně vysoké organizační a institucionální úrovně. Huntington (1970: 24) to považuje za předpoklad umožňující systému přizpůsobení se měnícím požadavkům jeho prostředí. V tomto ohledu rozlišuje silný revoluční jednostranický systém, schopný zevnitř vyvinout iniciativu vlastní modifikace, a slabý nezdařený jednostranický systém. První příklad by mohla Čína poskytnout v první dekádě své existence a druhý pak koncem 60. let.

Právě ten bude zkoumán v podkapitole věnované nejzásadnější události trvající v podstatě až do smrti Mao Zedonga, kulturní revoluci. Vážné rozkoly ve straně, počínající na konci 50. let, se tehdy prohloubily natolik, že došlo k rozkladu stranických a vládních struktur a prosazení charismatické autority „Velkého kormidelníka“, který našel základnu své osobní moci mimo zavedené politické instituce. Jednostranický systém v Číně tím značně oslabil a bylo až na Deng Xiaopingovi, aby jej znovu postavil na nohy.

3.1 Založení PRC: V zájmu koho?

Jak vysvětluje Huntington (1970: 13), pro ustavení jednostranického systému je potřeba ideologické opory – ta mu poskytne explicitní hranici pro rozlišení dvou konfliktních táborů neboli stanoví, kdo jsme *my* a kdo *oni*. Tímto rozdělením je dán i rozsah politické komunity, jíž se přisuzuje nárok na participaci a za jejíž zájmy strana bojuje.

CCP, ve svých počátcích do značné míry ovlivněná Sovětským svazem, pochopitelně stavěla své základy na principech marxismu-leninismu. Její ideologické zázemí však bylo formováno izolovaně, takřka v kokonech – ve městech Ruijin a Yen'an³ ve 30. a 40. letech,

³ Z provincie Jiangxi se komunisté vydali na proslulý Dlouhý pochod v letech 1934-35. Pout' z jižní Číny vedla do Yen'anu, kolébky čínské revoluce v provincii Shaanxi.

kdy ještě komunisté zachraňovali existenci svého hnutí útekem před Čankajškovými vojsky, a bylo opakovaně předmětem vnitřních sporů (Fenby 2008: 353). Proto možná ještě důležitější než vymezení třídního boje bylo, že komunisté přicházeli s vizí nové Číny, kvetoucí v dobách pořádku a míru, v kontrastu s realitou zbídačené země, zmítající se více než 30 let ve válečných konfliktech. I o dnešním čínském politbyru McGregor (2011: 13) říká, že jeho převládající prioritou je vedle udržení státu, ekonomiky, armády, policie, vzdělání, společenských organizací i médií v rukou strany především zachování oficiálního narativu o vzkříšení Číny ze zlomené mocnosti v silný stát a obrozenou civilizaci.

Zprávy z českého velvyslanectví v Nanjingu, citované v Bakešové (2001: 106-107), hovoří o naladění společnosti v roce 1949 následovně: *„Podle čínského pojetí má voják cosi společného s lupičem a kdo měl příležitost poznat ducha kuomintangské armády, musí potvrdit, že tento názor byl pravdě bližší. Nyní však, když Číňané vidí své vojáky, kteří nikoho nebíjí, nekradou, slušně s lidmi mluví a poučují je, zpívají, tančí, jsou veselí a plní důvěry v budoucnost nové Číny, jsou hotovi vidět v tom zázrak. Dojem, jakým vojáci působí, postupně ovládá veřejné mínění. Příslušníci čínské inteligence, kteří donedávna měli před komunisty velké obavy, dnes říkají: podařilo-li se komunistům tak dobře zorganizovat a ukázat svou armádu, podaří se jim vybudovat novou Čínu.“*

Čínský lid povstal, pronesl pak 1. října 1949 na náměstí Tiananmen Mao Zedong, plný optimismu a odhodlání zahájit novou éru (MacFarquhar 1997: 1). Bezprostředně po vyhlášení PRC se komunistické straně skutečně podařilo provést několik zásadních opatření, díky nimž se situace v zemi zklidnila. Profesor Fairbank (1998: 389) poválečnou euforii popisuje takto: *„Byla tu Nová Čína, na kterou mohl být člověk hrdý, Čína, která zvládla inflaci, zrušila výsady cizích mocností, skoncovala s kouřením opia a s nemravností vůbec a přiměla občanstvo k mnoha společensky užitečným činnostem, jako například k opravám veřejných děl, šíření gramotnosti a zdravotní péče, sbratřením s nejnižšími třídami a ke studiu nové demokracie a Mao Zedongových myšlenek.“*

CCP vyhnáním nacionalistů z kontinentální Číny pak získala unikátní možnost skrz svou ideologii od počátku utvářet samotnou identitu rodícího se státu. Institucionálně-funkční splývání dvou útvarů, jak bylo výše nastíněno u pojmu státostrana, zde nabývá dalšího rozměru: jakýkoli nesouhlas s komunistickou stranou je ztotožňován s podvracením státu a velezradou (Huntington 2009: 38). Zatímco u jiných zemí bylo možné se v pozdějším stádiu komunismu odvrátit od ideologie vnucené Sovětským svazem příklonem k nacionalismu a

původní identitě, oživovat odkaz století ponížení pod cizími mocnostmi, roztržitost země v období vlády severních militaristů a korupcí zdiskreditované vlády Čankajška jen těžko mohlo případně opozici pomoci narušit vzpomínku na velkolepé sjednocení Číny pod taktovkou komunistů.

Výsadní role strany v systému byla podpořena absencí zkušenosti lidu s progresivními nositeli ekonomického rozvoje v období před převzetím moci komunisty, ať už jimi měli být příslušníci městské střední třídy či proletariát. Nedostatek jiné praxe z minulosti a chybějící konkurenční alternativní vize modernizace pak nahrávala komunistické straně argument, že pouze ona představuje jedinou uskutečnitelnou cestu pokroku (Kitschelt, Mansfeldova, Markowski, Tóka 1999: 24).

Vrátíme-li se k identifikaci společenských sil, v jejichž zájmu bylo v Číně zažehnuto revoluční úsilí, je potřeba vzít v úvahu významové posuny způsobené překladem a „počinštěním“ základních marxistických pojmů. Jak vysvětluje Fairbank (1998: 363), označení *proletariát*, který má v třídním boji sehrávat klíčovou úlohu, v západních poměrech evokuje třídu městských dělníků, pracujících do úmoru v továrnách. V čínštině však může být interpretován jinak – *wuhan jieji* totiž doslova znamená nemajetná třída, ať již žije ve městě či na vesnici. Převáděno na čínské poměry, kdy v roce 1949 z celkové populace 550 milionů obyvatel ve městech žilo pouze 57 milionů (Brown 2009: 180), šlo především o rolníky. Že CCP a Mao Zedong zohledňovali rolnictvo není překvapivé: při partyzánském boji proti Kuomintangu budovali komunisté své základny právě na venkově. Z marxismu-leninismu tedy vznikla čínská odnož nazývaná maoismus, v Číně samotné pak Mao Zedongovy myšlenky (Bakešová 2001: 84).

Vesničané však profitovali z ustavení komunistické vlády jen velmi krátce. CCP brzy přistoupila ke kolektivizaci zemědělství, čímž drobným rolníkům zanikly výhody plynoucí z nedávno provedené pozemkové reformy. Politické vedení nakonec ve snaze rychle modernizovat zemi vnímalo rolnictvo pouze jako živitele sloužící státnímu aparátu a zájmům industrializace, nikoli jako vedoucí společenskou sílu (Saich 2011: 243-244).

Politika strany v praxi šla nicméně jak proti zájmům farmářů, tak i městského proletariátu. Ve své rétorice se CCP ideologické formule o diktatuře proletariátu nevzdala, ale stojíc v předvoji, měla tím na mysli nadvládu svoji. Komunistická strana nikdy reálně nenaslouchala žádné části společnosti, jakkoli si osvojila zvyk mluvit ve jménu všech tříd

tvrdíc, že třídní zájmy rozpozná nejlépe. Tím dosáhla při svém konání značné nezávislosti na konkrétních požadavcích společenských skupin (Saich 2011: 38).

3.2 Budování nové Číny

Jednou z prvních provedených změn, které byly součástí procesu výstavby socialistické Číny, byla pozemková reforma v roce 1950. Čínský venkov byl pro účely reformy rozčleněn do pěti kategorií na *bezzemky*, *chudé rolníky*, *střední rolníky*, *bohaté rolníky* a *statkáře*, přičemž poslední jmenovaná třída nebyla podle Mao Zedongovy teorie nové demokracie zařazena do kategorie lidu – naopak byla označena jako jeho nepřítel. Tím byla uvolněna cesta ke konfiskaci půdy statkářů a přerozdělení mezi bezzemky. Bohatí rolníci si prozatím mohli svůj majetek podržet, pokud jej spravovali oni sami, maximálně s pomocí rodiny, a nevykořisťovali tedy chudší rolníky. Postupně však zastoupení i této skupiny znatelně zesláblo a odhaduje se, že při pozemkové reformě přišlo o život několik milionů obyvatel, kteří dosud tvořili podstatnou část čínské inteligence (Bakešová 2003: 9-10).

Ve městech pod pojem lid spadali *dělníci*, *řemeslníci* a *drobná a národní buržoazie*, u které se zpočátku respektovala vlastnická práva a svoboda podnikání. Do nemilosti upadla tzv. *kompradorská buržoazie*, jejíž majetek byl znárodněn. Vina této třídy tkvěla jak v politické spolupráci s předcházejícím režimem, tak v nabytí rozsáhlého jmění díky obchodu se zahraničím. Dočasná tolerance vůči drobnějším kapitalistům vzala za své již v roce 1952 v ideologické kampani *proti pěti zlům*. Jako prohřešky byly identifikovány úplatkářství, daňové podvody, rozkrádání státního majetku, lajdáctví a soukromé spekulace (Bakešová 2003: 8-10).

Úsilí strany skoncovat se starým řádem a zkonstruovat nový dle Huntingtona (1970: 26) nevyhnutelně naráží na odpor státních úředníků, kteří působili za předchozího režimu. Strana je v transformační fázi iniciátor změny, zatímco byrokracie obránce kontinuity. To chápala i CCP, když převzala nad zemí politickou kontrolu. Na počátku však z důvodu nedostatku vlastních kapacit byla ponechána velká část místních úředníků, kterých bylo kolem 2 milionů, na svých pozicích, než byla strana schopná je nahradit za své proškolené kádry. Učinila tak v letech 1951 a 1952 především prostřednictvím kampaně nazvané *proti třem zlům*, tedy proti korupci, plýtvání a byrokracii (Fairbank 1998: 388-392).

Ideologické kampaně se v maoistické Číně staly vůbec oblíbeným nástrojem manipulace. Jedna z největších, nazvaná *proti pravičákům*, zasáhla v letech 1957 a 1958 především čínskou inteligenci, dále představitele ostatních politických stran, ale i dlouholeté členy CCP – všechny ty, kteří se v rámci předcházejícího *hnutí sta květů* nechali zlákat projevem Mao Zedonga, pojmenovaným příhodně *O správném řešení rozporu uvnitř lidu*. Mao Zedong na zasedání Státní rady v únoru 1957 podle přetisku v novinách *Renmin Ribao* vyslovil přesvědčení, že během revoluce a v bezprostředně následujícím období byli nepřátelé lidu již zlikvidováni, a zbylé vrstvy se chtějí podílet na výstavbě socialismu. Proto by jejich kritika měla dostat prostor, aby se strana a stát mohly z dosavadních chyb a nedostatků poučit (Bakešová 2003: 58-59). Kritika lidu však brzy překročila únosné hranice a v následné kampani proti „pravičákům” bylo ze svých pozic odstraněno mezi 300 až 700 tisíci kvalifikovaných lidí, čímž se strana připravila o schopné pracovníky potřebné k řízení státu. Nahrazení byli nepříliš vzdělanými, ale o to více ideologicky a prospěchářsky motivovanými lidmi, kteří se poté spolupodíleli na tragédii velkého skoku (Fairbank 1998: 407).

3.3 Velký skok a jeho dopady na jednotu a vedení CCP

Období od roku 1949 do 1957 bývá politology, sinology i historiky shodně označováno jako období prosperity a růstu (Brown 2009, Fairbank 1998, MacFarquhar 1997). Navzdory komplexnímu procesu výstavby nové Číny se CCP v prvních letech dařilo udržet názorovou shodu a navenek vystupovat rozhodně a jednotně. Díky nepřítomnosti zásadních konfliktů bylo možné vést skutečnou vnitrostranickou debatu o politikách, jež by strana měla prosazovat, a přijatá stanoviska se dařila rychle implementovat. Teiwes (1997: 8-9) za touto neobyčejnou jednotou vidí několik příčin. Komunisté se k moci dostali po vleklém revolučním boji, který je spojoval, stejně jako idea obrody čínského národa – přesvědčení, že Čína se má vydat cestou industrializace a sociální transformace. Na vítězství profitovali všichni zúčastnění, kteří obsadili uvolněné pozice, a žádná větší skupina nebyla z tohoto „porcování medvěda” vyčleněna. Explicitně přijatý sovětský model výstavby pak zúžil rozsah debaty a namísto základních otázek *jaké politiky*⁴ přijmout se diskutovaly pouze *způsoby modifikace* pro čínské prostředí. Dosažené úspěchy, obzvláště při obnovování ekonomiky, pak

⁴ Ve smyslu anglického *policy*.

záplatovaly trhliny, na jejichž místě by se mohly rozvinout spory. Ty zůstávaly díky příznivým okolnostem prozatím pouze latentní.

To se změnilo, když byl v roce 1958 nahrazen druhý pětiletý plán, opět inspirovaný Sovětským svazem, radikální vizí o uspíšení rozvoje hospodářství. *Velký skok vpřed* inicioval Mao Zedong s argumentem, že miliony pracovitých a skromných Číňanů lze dobře mířenou kampaní vyburcovat k nadprůměrným výkonům (Bakešová 2003: 62). Tím kolektivizace na vesnicích i ve městech nabyla nevídaných rozměrů. Lidé byli z původních družstev organizováni do větších lidových komun, jež měly tvořit základní jednotku společnosti, zodpovědnou za práci v zemědělství i průmyslu, vzdělávání, vojenské záležitosti, zdravotnictví, sociální otázky i správu vesnic (Saich 2011: 50). Komuny usnadňovaly straně kontrolu nad početným obyvatelstvem a jejich životy – jedno takové zřízení průměrně zahrnovalo 5 tisíc domácností a na konci roku 1958 jich bylo již na 25 tisíc (Fenby 2008: 399).

Aby komuny vykazovaly co nejvyšší čísla ve výrobě i sklizni, bylo ekonomické řízení země decentralizováno a ke slovu se dostali místní funkcionáři. Řada z nich po předchozích čistkách nahradila pracovníky s odbornou technickou znalostí, kterou dosazené kádry kompenzovaly revolučním nadšením a stanovováním nerealistických cílů velkého skoku. Celá Čína propadla horečnému pracovnímu tempu trvajícím 24 hodin denně. Ačkoli však ze sebe obyvatelstvo vydalo maximum, výsledky jeho práce neodpovídaly ambiciózním plánům a v letech 1959 a 1960 stihl zemi hladomor (Fairbank 1998: 411-413).

Pokus o zastavení velkého skoku učinil v létě 1959 ministr obrany a člen politbyra, maršál Peng Dehuai, na konferenci v Lushanu, kde zasedal Ústřední výbor CCP (CC, *Central Committee*). Podle biografie *Mao: příběh, který možná neznáte* Mao Zedong na opatrnou kritiku, mimo jiné formou osobního dopisu, reagoval ultimátem: buď se strana ztotožní s jeho politikou, nebo odejde do hor, odkud bude za podpory rolníků a Lidově osvobozené armády (PLA, *People's Liberation Army*), o nichž se domníval, že stojí při něm, vést další partyzánskou válku s cílem svrhnout vládu (Chang, Halliday 2006: 460). Mao v Lushanu v krátkodobém výhledu zvítězil: Peng Dehuai byl odstaven z vedení PLA a jeho místo zaujal loajální maršál Lin Biao. Fantastickým reportům o dosažené nadprůměrné výrobě v průmyslu a zemědělské produkci tak nebyla učiněna přítrž až do roku 1961 a odhaduje se, že o život za velkého skoku přišlo až 30 milionů lidí (Brown 2009: 317-318).

Katastrofální důsledky velkého skoku a způsob, jakým Mao Zedong utlumil vnitrostranickou debatu v zárodku, však v dlouhodobém horizontu vyvolaly v čínském revolučním jednostranickém systému zásadní změny. Lieberthal (1997: 92) identifikoval pro léta 1958 až 1965 čtyři klíčové pohyby: (a) od jednotného k rozdělenému politickému vedení, (b) od zcela legitimní vlády strany k méně uznávané, (c) od disciplinované a energické členské základny k demoralizované a nejisté a (d) od konsenzu, jak řešit vnitrostranické konflikty, k neshodě na základních principech. Konference v Lushanu znamenala konec dosavadní neformální praxi ve vedení, kdy každý jeho člen mohl na schůzích volně vyjadřovat své názory, pokud respektoval a konal v souladu se závěrečným rozhodnutím. Mao Zedong tentokrát označil kritiku svého kolegy z nejvyššího vedení za bezcharakterní frakční aktivitu a vyžádal si, aby se ostatní rozhodli, na čí stranu se postaví, a poraženou stranu pak potrestali. Tím bezpochyby zasadil semínka osobních svárů, která měla během kulturní revoluce přinést své ovoce (Lieberthal 1997: 108-109).

Mao Zedongova pozice se ovšem v důsledku velkého skoku otřásla těž. Již v roce 1959 dal k dispozici svou funkci hlavy státu, ačkoli si i nadále podržel pozici předsedy CCP, která byla výrazně vlivnější, a na rozdíl od jiných komunistických zemí dokonce i více než generální tajemník strany, tehdy Deng Xiaoping (Brown 2009: 318). Na stranické konferenci v Pekingu v roce 1961 navíc musel Mao učinit sebekritický projev a ustoupit v polibyru do druhé linie.

Deng Xiaoping spolu s novým předsedou PRC Liu Shaoqim se pak v letech 1961 až 1965 intenzivně věnovali ozdravování čínské ekonomiky a zvýšení kontroly strany nad poškozeným celonárodním aparátem (Lieberthal 1997: 112-114). Jak vysvětluje Fairbank (1998: 114), decentralizace za velkého skoku uvolnila stavidla fanatickému nadšení místních funkcionářů, kteří uvítali možnost neomezovat se nařízeními z centra a za využití ideologické rétoriky burcovali masy k větším výkonům. Mobilizace byla v té době upřednostněna před odbornou znalostí, a Peking měl proto v následném období plné ruce práce kádry v provinciích dostat opět po svůj dohled.

Zatímco Deng Xiaoping a Liu Shaoqi následky velkého skoku napravovali soustředěnou prací zaměřenou na zjištění skutečného stavu země, na jehož základě bylo možné aplikovat systematický program změn, maršál Lin Biao, loajální spolupracovník Mao Zedonga, zaměřil svou pozornost na obnovení studia politiky jako způsobu, jak pozvednout upadající morálku PLA. Tu tvořili z velké části nevzdělaní rolníci, a proto byly Maovy

myšlenky zjednodušeny a publikovány pod názvem *Citáty předsedy Mao Zedonga*, později známé spíše jako *malá rudá knížka* (Lieberthal 1997: 114-115). I na tomto rozdílném přístupu lze dnes při zpětném ohlédnutí vysledovat stopy vedoucí k tříštění strany za kulturní revoluce. Tehdejší politické vedení však zaměstnávala spíše rekonstrukce původního vybudovaného řadu a mezinárodní roztržka se Sovětským svazem, a Mao Zedong měl tak dostatek času najít své budoucí spojence.

3.4 Kulturní revoluce: rozklad strany

Velká proletářská kulturní revoluce dodnes zaměstnává řadu akademiků, kteří se snaží pochopit, proč se čínský stát ocitl na pokraj zhroutení a dovolil nejmladší generaci terorizovat celou společnost a likvidovat její bohaté kulturní dědictví. Nejničivější fáze se odehrála mezi lety 1966 až 1969, avšak kulturní revoluce v mírnější podobě trvala až do úmrtí jejího strůjce, Mao Zedonga. Z ústředních orgánů CCP bylo tehdy odstraněno mezi 60 až 70 procenty členů strany, čímž se Maovi podařilo svou stranu podlomit intenzivněji než Stalinovi, který si i při velké čistce byl stále vědom, že ji potřebuje (Brown 2009: 325-326).

Výsledky hledání faktorů, které umožnily kulturní revoluci, se různí, ať jde o vykreslování Mao Zedonga jako do sebe zahleděného cynika bažícího po moci (Chang, Halliday 2006) či zdůrazňování tradiční čínské mentality, vedené k poslušnosti vůči císaři, v tomto případě Mao Zedonga, který se podobné výsadní pozici v PRC těšil (Fairbank 1998: 422-425). Optikou Huntingtona však bezpochyby identifikujeme konflikt typický v revolučních jednostranických systémech: rozpor mezi zájmy lídra a strany jako celku a s ním úzce související otázku nástupnictví.

3.4.1 Vůdce proti byrokratizaci strany

Jak již bylo řečeno v podkapitole 2.3, při přestavbě společnosti a nastolování nového řádu bývá moc strany často koncentrována do rukou jednoho člověka. Mao Zedong se vykryštoval jako jednoznačný vůdce CCP už v Jen'anu ve 30. letech, kam dovedl tehdy ještě partyzánské komunistické hnutí po Dlouhém pochodu, a jeho postavení bylo stvrzeno vítězstvím revoluce v roce 1949. Po převzetí moci a prvotních letech výstavby nového řádu se však zájem strany a vůdce začínají rozcházet. Huntington (1970: 29) konstatuje, že moc lídra

je čistě personalistická, nikoli institucionalizovaná, a proto bude bránit rozvoji institucí, jejichž účelem je moc omezovat. Nakonec se může vůdce pokusit váhu strany v systému limitovat vnějšími prostředky nebo ji rozvrátit zevnitř – Mao učinil obojí.

Po ukončení velkého skoku se v první polovině 60. let situace začala vracet do starých pořádků. Mao Zedong i nadále v pozici předsedy strany stál na vrcholu politické hierarchie, avšak reálnou moc a autoritu si držely i další stranické a státní instituce: politbyro CC, sekretariát, regionální a městské organizace strany, státní rada i úřad předsedy státu (Brown 2009: 324). Maovy podněty a komentáře k možnostem stabilizace země byly stranou často akceptovány, přesto však nebyl s kolektivním vedením spokojen. Generální tajemník Deng Xiaoping, orientující se na politiky vedoucí k ekonomické produktivitě, například učinil některá důležitá rozhodnutí, aniž by je s ním konzultoval. S přihlédnutím na rostoucí počet literárních a žurnalistických alegorií, které kritizovaly Mao Zedonga, podrážděný předseda došel k závěru, že revizionismus pronikl do nejvyšších míst vedení CCP (Harding 1997: 152-153).

Revizionismem rozuměl ústup od cílů revoluce a pasivní přijetí společenských zel, mezi něž řadil stranickou byrokracii, která ve svém elitním postavení podle něj, jako tolikrát v historii Číny, opět utlačovala rolnické masy. Tuto myšlenkovou linii se Maovi podařilo různými manipulacemi prosadit do stranických direktiv (Fairbank 1998: 426-427). Na 10. plénu CC v roce 1962 Mao Zedong ve svém projevu zdůrazňoval, že třídní boj v socialistické společnosti nevymizel a na příkladu Jugoslávie varoval před nebezpečím revizionismu. O tři roky později se již výstupem ze zasedání politbyra stal dokument obsahující Maovu tezi, že boj mezi socialismem a kapitalismem je přítomný v samotné straně a že nejefektivnější dohled nad kádry obstarají masy (Saich 2011: 54). Tím se CCP dostala do přímého ohrožení se slabou možností se bránit proti vlastnímu dokumentu.

Mao však potřeboval další oporu. Tu Maovi poskytla jeho manželka Jiang Qing, původním povoláním herečka, která si dostala na starost dohled na kulturu. Zaměřila se na spisovatele, umělce a intelektuály, jejichž výstupy neshledávala dostatečně politicky korektní. Cenzura se s nástupem kulturní revoluce zpřísnila a povoleny byly pouze knihy, filmy a divadelní představení, které Jiang Qing schválila. V tomto období například vyšlo pouze 124 románů. Svou velkou roli před nejpočetnějším obecnstvem pak se hrála na náměstí Tiananmen v létě 1966, během kterého se na studentských manifestacích obdivujících předsedu Mao Zedonga vystřídal více než 10 milionů lidí (Fenby 2008: 447-457).

Mimo stranické struktury se Maovým spojencem staly ozbrojené složky pod vedením maršála Lin Biao⁵, který, jak bylo v předchozí podkapitole popsáno, již počátkem 60. let učinil zásadní kroky k politizaci PLA, čímž připravil půdu pro její angažmá v kulturní revoluci.

Pro zahájení revoluce byla ovšem ještě potřeba opora mas. Kdo mohl mít zájem podílet se na odstraňování „čtyř starých“, tedy starých myšlenek, kultury, zvyklostí a návyků? Bakešová (2003: 87) na otázku odpovídá: „*Pro fanaticismus takových rozměrů nemohl Mao Zedong získat podporu v žádné zavedené instituci. Pouze lidé nezávislí, kteří ještě neměli dost znalostí a nevstoupili do praktického života, mladí, kteří v každém režimu a v každé společnosti mají pocit, že jim starší generace brání v rozletu, mohli podpořit myšlenku, že je třeba úplně zničit všechno staré, aby se mohlo vytvořit něco nového.*”

Rudé gardy, tvořené především (avšak nejen) studenty středních a vysokých škol, se rozšířily během druhé poloviny roku 1966 po celé zemi a svou energii vkládaly do ničení kulturních památek. Od počáteční rebelie a kritiky namířené proti učitelům přešli k veřejnému ponižování a fyzickému napadání obyvatel, zejména z bohatších a intelektuálních rodin, a co více, pod rouškou ideologie brzy i k zatýkání stranických a státních funkcionářů na všech úrovních, od provincií po samotné ústředí CCP (Fairbank 1998: 432-33).

Stranický aparát se pochopitelně snažil útoku do svých řad bránit a různými způsoby zpomalit, rozptýlit a narušit rudogardistické hnutí. Činil tak mimo jiné organizováním vlastních masových organizací, kde se kromě studentů, kteří měli zájem na udržení statu quo, objevily i konzervativní dělnické síly (Harding 1997: 185-186). Zadržet vlnu jednou rozdmýchané kulturní revoluce, jejímiž garanty se stali Mao Zedong, Jiang Qing se svými dalšími radikálními spolupracovníky a Lin Biao, se však již nemohlo podařit. Její síla smetla i nejnvýše postavené členy strany: hlavu státu Liu Shaoqiho a rovněž generálního tajemníka Deng Xiaopinga.

Liu pro Mao Zedonga ztělesňoval přesně to, k čemu měl odpor a čeho se obával: jeho původně zamýšlený nástupce se časem stal mužem upevňujícím byrokratické mechanismy namísto udržování revoluce (Fenby 2008: 427). Pod tíhou obvinění, že po více než dvacet let neustále oponoval předsedovi Maovi a jeho myšlenkám, jednajíc v zájmu kapitalismu namísto socialismu, musel za veřejného ponižování Rudými gardami odejít jako „čínský Chruščov“ (Fenby 2008: 460).

⁵ Ač Lin Biao samozřejmě členem CCP byl a později byl dokonce jmenován Maovým nástupcem.

Deng Xiaoping jakožto blízký spolupracovník Liu Shaoqiho, který izolován od své rodiny v domácím vězení v důsledku neposkytnuté lékařské péče zemřel, byl potrestán za kapitalistické smýšlení rovněž, i když ve srovnání s ostatními kritizovanými funkcionáři mnohem mírněji. Mao mu tímto uštědřil poučnou lekci a zároveň si jej nechával v rezervě do budoucna. Deng se svou ženou byli v domácím vězení ve vládní čtvrti Zhongnanhai ušetřeni všech útoků, avšak jejich děti nikoli. Nejprve byly v Pekingu nuceny žít v přeplněné ubytovně s dělníky a snášet občasné rabování a šikanu Rudých gard a následně byly odeslány na venkov za prací. Poté, co se průběh revoluce v roce 1969 zklidnil, Deng rovněž musel podstoupit namáhavou fyzickou práci na polích spojenou s převýchovou v provincii Jiangxi (Vogel 2011: 43-49).

3.4.2 Není revoluce jako revoluce

Slovy Huntingtona (1970: 30) se Mao Zedongovi sice strategií lidové mobilizace za účelem „udržet revoluci při chodu“ podařilo zamezit procesu stranické institucionalizace a narušit tím stabilitu jednostranického systému, avšak na rozdíl od roku 1949 tentokrát jeho revoluce vítězná nebyla, a to ze dvou vzájemně provázaných důvodů: (a) Rudé gardy ani zdaleka nepředstavovaly jednotnou společenskou sílu a vymkly se kontrole a (b) chyběla zde přesvědčivá alternativa, jež by nahradila revolucí svržený řád.

Mao se naivně domníval, že kritika revizionismu v CCP bude probíhat v rámci sjednocené lidové fronty, avšak došlo k přesnému opaku. Intenzivní mobilizace mas dala volný průchod nesnášenlivým projevům frustrovaných sociálních skupin a zvýraznila štěpení ve společnosti, mimo jiné podél linií mezi studenty z rodin kádrů a buržoazního původu a také mezi schopnými stálými pracovníky a méně kvalifikovanými zaměstnanci na dočasné úvazky. To už ovšem byla narušena bezvýhradná legitimita vládnoucí strany jak shora, útokem maoistů, tak zdola, když se stranické organizace pod revolučním tlakem snažily vypořádat s explozí lidových požadavků a uspokojit každého, ale v konečném důsledku nebyl spokojený nikdo. V nastalém chaosu však nebyla na místo CCP nabídnuta žádná nová autorita (Harding 1997: 192).

Násilnosti mezi frakcemi Rudých gard se stále stupňovaly a šířily i mezi jednotkami armády, vyslanými zjednat mezi skupinami pořádek. Lin Biao proto dostal rozkaz razantně zasáhnout a nadobro uklidnit situaci. Demobilizace vypadala tak, že až 20 milionů gardistů

bylo posláno na venkov, kde měli – v oficiální mluvě – prací podpořit svého revolučního ducha. Agendu zdevastovaných stranických a státních institucí prozatímně převzaly revoluční výbory. Na IX. sjezdu CCP v roce 1969 pak bylo cynicky konstatováno, že díky kulturní revoluci strana došla jednoty. Většinu pozic v CC pak obsadili příslušníci armády a Lin Biao byl stvrzen jakožto Maoův nástupce (Bakešová 2003: 92).

3.4.3 Problém nástupnictví

V terminologii Maxe Webera (1998: 248) se Mao Zedongovi za kulturní revoluce podařilo prosadit charismatické panství, přesvědčené o svém vnitřním povolání vést lid, na úkor legálního, fungujícího na základě racionálně určených pravidel. To však nutně neznamená, že jeho konečným cílem byl návrat na politické výsluní a rozvinutí kultu osobnosti samo o sobě, ačkoli šlo minimálně o vítaný vedlejší produkt. Fairbank (1998: 431) se k období od srpna 1966 do ledna 1967 výstižně vyjádřil, že se Mao s chutí chopil role velkého showmana, když například vyvolal senzaci tím, že si zašel zaplavat do Dlouhé řeky. Číňané totiž většinou neumějí plavat a Mao se tím stal sportovním vzorem národa. Že pravděpodobně celou dobu jen stál ve vodě, už na tom nemohlo nic změnit.

Mao Zedong již nebyl ve věku, kdy by mohl s jistotou počítat, že pokud bude strana úspěšně navracena zpět z revizionistického scestí, bude on osobně zemi řídit ještě dlouhou dobu. To si nepochybně uvědomoval, když Ho Chi Minhovi v polovině roku 1966 řekl: *„Oběma nám je přes sedmdesát a jednoho dne budeme povoláni k Marxovi. Kdo budou naši nástupci – Bernstein, Kautský, Chruščov – to nemůžeme vědět. Ale stále je čas se připravit.“* (Shao v Harding 1997: 234) Harding k citovanému výroku vzápětí dodává, že součástí Maových pohnutků na počátku kulturní revoluce tedy bylo poskytnout mladé generaci Číňanů revoluční zkušenost a rovněž prověřit oddanost revoluci u starší generace stranických funkcionářů. Lieberthal (1997: 144-145) výrok interpretoval obdobně, a to že Maoa pohled na podvracení revoluce, kterou považoval za svůj životní odkaz, jeho zvolenými nástupci, politicky a psychologicky přimělo tvrdě zasáhnout proti straně, kterou desítky let budoval.

V tomto smyslu se projevilo Huntingonovo (1970: 30-31) konstatování, že největší hrozbu pro stabilitu jednostranického systému představuje otázka nástupnictví. To se totiž musí odehrát v rámci strany, čímž se dostáváme k jádru problému, jímž je opět vztah lídra a

strany. Vůdce, který stál při zakládání systému, totiž ve většině případů zůstává ve funkci až do své smrti, čímž blokuje vyvinutí mechanismu obměny vedení, který je klíčový pro konsolidaci systému.

Mao Zedong si po odstranění Liu Shaoqiho za svého nového nástupce vybral Lin Biao, aniž by jeho rozhodnutí mohla strana nějak ovlivnit. Jeho jmenování mělo však platnost jen dva roky. Na podzim 1971 se Lin Biao jako mávnutím proutku přestal objevovat na veřejnosti a v tisku ani oficiálních dokumentech o něm nepadla jediná zmínka. V průběhu dalších dvou let tajemného mlčení bylo zredukováno zastoupení armády v centrálních orgánech, do nichž byli dosazeni IX. sjezdem v roce 1969. Další sjezd se konal v roce 1973, kde předseda státní rady Zhou Enlai vysvětlil, že Lin Biao chystal atentát na Mao Zedonga. Po odhalení se pokusil utéct, avšak jeho letadlo na cestě do Sovětského svazu havarovalo (Bakešová 2003: 97-98). Jak se události odehrály ve skutečnosti, je dodnes nejasné, avšak kauza samotná připomněla staré časy na čínském císařském dvoře, opředeném intrikami a zradou. To měla být očištěná politika, o níž se kulturní revoluce zasloužila? Takto náhlý pád muže číslo dva přivodil rozčarováním pro mnohem širší okruh straníků než čistky v první fázi revoluce (MacFarquhar 1997: 277-278).

Po Linovo zmizení se v již tak rozštěpené straně rozhořel boj o to, kdo nakonec obsadí pozici lídra Číny po Mao Zedongově smrti. Tento hlavní motiv se promítal do všech potyček v následujících letech, a proto čínská oficiální historiografie datuje kulturní revoluci nikoli do roku 1969, kdy ustaly největší turbulence na ulicích, ale do Maova úmrtí v roce 1976 (Bakešová 2003: 96).

3.4.4 Důsledky kulturní revoluce

Pokud bychom měřili ničivost kulturní revoluce ztrátou na životech, byla by bilance ve srovnání s velkým skokem mnohem menší, protože zasáhla především městskou populaci, zatímco většina obyvatel koncem 60. let stále žila na vesnici. Přesto však odhady hovoří o minimálně půl milionu lidí, kteří zemřeli v přímém důsledku kulturní revoluce (Harding 1997: 244). Její dlouhodobější dopady na vnitrostranickou stabilitu a na rozpoložení ve společnosti byly však pro další vývoj určující.

Zůstala zde oslabená a fragmentovaná CCP, která nebyla schopna zabránit jednomu člověku a jeho malé skupině podporovatelů, aby ovládli politickou strukturu a pronásledovali

miliony lidí. Tím byla její legitimita i ideologie značně podlomena. Z této katastrofy navíc byla různými frakcemi odvozena jiná ponaučení. Ti starší byli přesvědčeni o nutnosti zabránit opětovnému zhroucení řádu, anarchii a nepokojům a řešení viděli v jednotě, stabilitě, autoritě strany a ortodoxní ideologii. Více demokratická elita obávající se spíše despotismu a ideologické fanatičnosti požadovala omezení politické moci a regulaci politických procedur (Goldman 1994: 15). A samozřejmě tu byli ti, kteří se snažili odkaz kulturní revoluce živit i nadále, a nezanedbatelný počet funkcionářů, jenž za svou pozici vděčili stranickým čistkám. V kombinaci s nedořešenou otázkou nástupnictví se jednalo o tikající bombu.

Závažným celospolečenským důsledkem pak byla všeobecná deziluze z vlády CCP, zvláště u intelektuálů, kteří byli za revoluce obzvláště pronásledováni, a u studentů, kteří se nechali strhnout Maovým kultem osobnosti a místo studií a své budoucnosti zasvětili čas a energii revoluční aktivitě. Jak píše Saich (2011: 57-58), mnozí ztratili respekt vůči straně a víru v její legitimitu. Poté, co byli studenti zpacifikováni armádou a zakusili vyčerpávající práci na venkově, řada z nich zaujala k CCP cynický postoj a politika je přestala zajímat. Zároveň však podotýká, že následné reformy za Deng Xiaopinga by bez excesů kulturní revoluce, která většinu obyvatel politikou mobilizace a třídního boje znavila, nemohly odstartovat tak rychle. Harding (1997: 246-247) k tomu dodává, že tato deziluze mladých lidí a intelektuálů dala vzniknout plejádě radikálních myšlenek, z nichž některé později nabyly konkrétní podoby návrhů reforem. Zničující dopad kulturní revoluce na CCP pak oslabil její schopnost odolávat politické a ekonomické přestavbě, díky čemuž reformy zašly dále a proběhly rychleji, než by kdy Mao připustil.

4. Deng Xiaoping: k ustálenému jednostranickému systému?

Ekonomické reformy a otevření Číny světu jsou považovány za největší úspěchy reformní éry Deng Xiaopinga. Aplikace tržních mechanismů v socialistickém státu dodnes způsobuje paradoxy, nad kterými zahraniční pozorovatelé nestačí žasnout a usilovně je zkoumat, zatímco CCP musí být o dva kroky napřed a hledat funkční způsoby, jak i nadále zajistit svou dominanci v čínském systému. Bylo by však zcestné se domnívat, že v 80. letech se měnila pouze ekonomika a politická sféra zůstávala nedotčena tak, jak ji Mao zanechal.

Čtvrtá kapitola se zabývá nesmírně složitým a komplexním procesem proměny čínského jednostranického systému z revoluční formy směrem k ustálené. Za Mao Zedonga úspěšně prošel fází transformace, čímž dal vzniknout novému společenskému řádu, na cestě k jeho konsolidaci však (a) selhal v zajištění poklidné obměny vedení a (b) nevyrovnal se s požadavkem na posun ve vztahu lídra a strany. Tím nedošlo k institucionalizaci systému a byrokratizaci strany, která byla uvržena zpět do svých neklidných revolučních časů. Tyto výzvy, které budou předmětem analýzy, tedy zůstaly dědictvím a výzvou právě pro Deng Xiaopinga, chtěl-li Čínu skutečně modernizovat.

Protože však jednotlivé fáze přerodu revolučního jednostranického systému v ustálený lze jednoznačně oddělit pouze v teorii, na což ostatně Huntington upozorňuje, v reformním prostředí tehdejší Číny, kde na akci reakce nenechala dlouho čekat, CCP vedle konsolidace vstoupila jednou nohou do fáze adaptace. Proto se také paralelně musela začít zabývat otázkou, jak se vypořádat s nově vzniklými společenskými skupinami a jejich požadavky.

4.1 Kdo povede Čínu?

V posledních letech Mao Zedongova života čínské politické aréně dominovala otázka, kým bude po své smrti nahrazen. Soupeření mezi stranickými frakcemi o moc je považováno za součást kulturní revoluce, avšak trvalo i smrti předsedy v roce 1976. Dle Maova přání se novým vůdcem stal Hua Guofeng, ale protože neměl dostatečnou kapacitu se ve straně prosadit, dával tím prostor pro další manévry, na jejichž konci stál Deng Xiaoping.

4.1.1 Mocenský boj v politbyru

Mocenský boj probíhal v zásadě mezi třemi skupinami, které lze nazvat *radikály*, nadšené pro revoluční běsnění, *profitující*, kteří kulturní revoluci vděčili za své pozice po odvolaných funkcionářích a *revoluční veterány* z roku 1949 (Teiwes a Sun 2007: 12). Jednotlivé interpretace tohoto období se pak liší mírou vlivu, který se jednotlivým skupinám přisuzován.

Mao si pochopitelně uvědomoval, že se mu ani rozpoutáním kulturní revoluce nepodařilo o nic více přiblížit nalezení vhodného nástupce, který by jej vystřídal a zachoval jeho vizi socialistické Číny. Po odhalení spiknutí Lin Biaoa učinil neobvyklé rozhodnutí: do politbyra v roce 1973 katapultoval teprve šestatřicetiletého radikála Wang Hongwena z Šanghaje společně s profitujícími Hua Guofengem a Wu Dem. Wang však zakrátko podlehl vlivu Maovy mocichtivé manželky Jiang Qing a stal se součástí tzv. *bandy čtyř*. Té však Mao svou pozici předat rozhodně nechtěl, neboť i na jeho poměry byla příliš ultralevicová, a v roce 1974 s ní ukončil veškerý kontakt (MacFarquhar 1997: 280-290).

Mnohem důležitější byl návrat Deng Xiaopinga do vysoké politiky. V roce 1974 již bylo zdraví Mao Zedonga chatrné, stejně jako jeho dlouholetého ministra zahraničí a premiéra v jedné osobě, Zhou Enlaie. Tehdy se Mao rozhodl vyslat na zasedání Organizace spojených národů nedávno rehabilitovaného Denga, k čemuž ho nevedla žádná ohleduplnost vůči nemocnému Zhouovi, nýbrž obavy starého muže o to, aby nikdo, obzvláště charismatický diplomat Zhou, nezastínil jeho zásluhy jakožto lídra Číny. Dengovi tento úskočný manévr ovšem poskytl zjevnou výhodu, když kromě řízení administrativy státní rady, odkud Zhou odjakživa spravoval domácí i zahraniční agendu, dostal možnost zemi reprezentovat na mezinárodní půdě (Gao 2007: 257-259).

Když v lednu 1976 Zhou Enlai zemřel, Deng Xiaoping se jevil jako jeho přirozený pokračovatel v úřadu, avšak to Mao Zedong odmítl kvůli podezření, že by tím výsledky kulturní revoluce nebyly dalším generacím zachovány. Nakonec si zvolil profitujícího Hua Guofenga a o důvodech, které ho k tomu vedly, můžeme dnes jen spekulovat. Jiang Qing a její spojenci mezitím využili svou kontrolu nad médii, aby zredukovali veřejné truchlení na

minimum a zahájili kampaň zlehčující Zhouovy životní zásluhy⁶ a zároveň podřívající pozici jeho chráněnce Denga (MacFarquhar 1997: 298-301).

Nedostatečné uctění památky Zhou Enlaie a nařízení strany, zakazující po pohřbu další projevy smutku, však veřejnost pobouřilo natolik, že napětí vyústilo v dubnu na čínský svátek zesnulých (*Qingming*) v první ohrožení režimu, i s jeho dosud nedotknutelným předsedou, zdola: náměstí Tiananmen se stalo dějištěm lidových demonstrací (Teiwes a Sun 2004: 212-213). Radikální banda čtyř se tím ocitla v ohrožení a požadovala jejich násilné potlačení, ke kterému nakonec skutečně došlo. Následné zasedání politbyra pod tlakem Jiang Qing označilo incident za Tiananmen za akci pravičáckou akci, do níž byl údajně zapojen i Deng Xiaoping, a byl tímto opět zbaven všech funkcí (Lynch 2004: 202). Mao Zedong kvůli svému zdravotnímu stavu nyní komunikoval s politbyrem prostřednictvím svého syna Mao Yuanxina, který byl manipulován svou nevlastní matkou Jiang, a skutečně dal pokyn k odstranění Denga a rovněž jmenování Hua Guofenga premiérem a místopředsedou strany (Bakešová 2003: 106).

MacFarquhar (1997: 303) však chápe výsledné jednání politbyra jako tah koalice bandy čtyř, profitujících a nepříliš nevyhraněného Hua Guofenga, než jako pouhou iniciativu Jiang Qing, jak by mohlo vyplynout z interpretace výše. Nepokoje proti straně a jejímu předsedovi, když byl přítom ještě naživu, totiž pro obě frakce i Hua Guofenga znamenaly těžko udržitelnou legitimitu po jeho skonu. Masově projevovaný respekt vůči Zhouovi oproti tomu implikoval sympatie lidu vůči Dengovi jakožto jeho nástupci. Teiwes a Sun (2004: 233-234) nicméně klíčovou roli spatřují stále v osobě Mao Zedonga, jehož v posledních letech rezervovaný postoj k Zhouovi byl příčinou netolerance uctívání jeho památky. Zároveň upozorňují, že spojení profitujících s radikály bylo vzhledem k okolnostem učiněno pouze ad hoc. V implementaci stranické politiky, preferenci organizačního řádu před erupcemi kulturní revoluce a zakořeněném respektu vůči hierarchii ve straně pak identifikují blízkost profitujících spíše s veterány.

⁶ Zhou Enlai byl ve světě mezinárodní politiky hlavní vizitkou Číny a jeho dlouholetou kariéru v pozici ministra zahraničí završilo úspěšné znovuoobnovení diplomatických styků se Spojenými státy. Henry Kissinger (1999: 760-761) se o něm vyjádřil jako o elegantním, okouzlivým a skvělém organizátorovi, který se při svém jednání nezdržoval malými bitvami o slovíčka ve výstupních dokumentech, ale především strategicky zvažoval dlouhodobé priority PRC.

4.1.2 Intermezzo: Hua Guofeng

7. září 1976 Mao Zedong vydechl naposledy a události nabraly rychlý spád. Oficiální požehnání předsedy k převzetí vedení dostal Hua Guofeng, čehož Jiang Qing nedbala a začala chystat ozbrojený puč. Generál Wang Zhen neváhal a přesvědčil maršála Ye Jianyinga, člena politbyra, aby s ostatními prodiskutoval přípravu na protiútok (MacFarquhar 1997: 306). Začátkem října pak byli členové bandy čtyř, symbolizující vše zlé, co kulturní revoluce způsobila, zatčeni.

Hua Guofeng slepě pokračoval v Maových šlépějích, nereagujíc na aktuální potřeby země. Čínská ekonomika rostla zoufale pomalým tempem a nespokojenost obyvatel se stagnujícími životními podmínkami se stupňovala. Na to Hua zareagoval sestavením ambiciózního desetiletého plánu, který jako za starých časů stanovoval přehnaně optimistické výsledky pro výrobu, přičemž důraz byl opět kladen na těžký průmysl na úkor zemědělství. Jako nástroj pro dosažení cílů, a to i politických, pak strana měla využít masové mobilizační kampaně. Tímto přístupem se dlouhodobé problémy ještě více zhoršily, neboť Čína na nákladné průmyslové projekty neměla finanční prostředky ani kvalifikovaný personál. V politické sféře Hua pominul potřebu politicko-administrativní reformy a z logických důvodů nebyl schopen se vypořádat s problémem vedení. Jelikož jeho legitimita vládnout pramenila pouze z Maova přání, těžko mohl něco namítat proti kultu osobnosti a naopak začal budovat ten svůj (Saich 2011: 64-66).

Čína však nezůstala v rukou Maova poslušného stoupence dlouho. Byl tu totiž někdo, kdo se měl znovu vrátit do aktivní politiky, z níž tolikrát musel odejít, a měnit svými rozhodnutími nejen svou obrovskou vlast, nýbrž i celý svět.

4.1.3 Prosazení Deng Xiaopinga

Mezníkem, který odstartoval ekonomické reformy je bezpochyby rok 1978. V prosinci se sešlo plénum ústředního výboru a jeho výstupy znamenaly velký obrat a první vykročení ze stínu maoismu, ačkoli ještě nenadešel čas pro úplné vypořádání se s minulostí. Do CC se vrátily oběti kulturní revoluce, z nichž řada sympatizovala s Deng Xiaopingem, a nově byla zřízena inspekční disciplinární komise, která měla očistit stranu od radikálů do kulturní revoluce zapojených. Třídní boj měl ustoupit do pozadí, aby udělal prostor pro čtyři

modernizace. Desetiletý ekonomický plán Hua Guofenga byl zamítnut a namísto masivních investic do těžkého průmyslu byla upřednostněna cesta vyváženějšího a rovnoměrného růstu (MacFarquhar 1997: 319-321).

Ač dnes nikdo nepochybuje, že v roce 1978 se Deng Xiaoping stal lídrem Číny, za povšimnutí bezpochyby stojí, jakým způsobem vedení země z rukou Hua Guofenga přebral. Obešel se totiž bez jakýchkoli okázalostí a ceremonií. Jak suše konstatuje a dále rozvádí Vogel (2011: 247-248), před zasedáním CC byl Deng místopředsedou strany, vicepremiérem a místopředsedou Ústřední vojenské komise (*Central Military Commission*, CMC). Po zasedání byl místopředsedou strany, vicepremiérem a místopředsedou CMC. Politické vedení předně nechtělo veřejnosti ani světu vysílat krátce po nástupu Hua Guofenga signál, že ve straně probíhá mocenský boj. Stejně tak se na základě zkušenosti s Mao Zedongem obávalo přílišné koncentrace pravomocí v jedné osobě. Z tohoto hlediska Hua trpěl opačným problémem, měl navzdory oficiálním funkcím příliš málo vlivu na to, aby mohl efektivně vládnout. Naproti tomu u sebevědomého a rozhodného Denga důvod k obavám byl. I proto se CC rozhodl do popředí postavit dalšího silného muže: Chen Yun, veterána dob z čínské revoluce, který taktéž obsadil křeslo místopředsedy strany.

4.2 Snaha o konsolidaci CCP

Protože stranická struktura byla na centrální i domácí úrovni kulturní revolucí značně poškozená, pro záchranu systému muselo být nutně investováno úsilí do jejího ozdravení. Nejprve se tedy musela CCP vypořádat se svou neradostnou minulostí. Klíčovou událostí poté byl 12. sjezd strany v roce 1982, který přinesl řadu formálních opatření směrem k vnitřní stabilizaci CCP a také novou ústavu, a na něj navazující zasedání Všečínského shromáždění lidových zástupců (*National People's Congress*, NPC), nejvyššího zákonodárského sboru, který tyto změny kodifikoval.

4.2.1 Vyrovnání s minulostí: Mao dobrý i špatný

Ještě před sjezdem strany, na přelomu let 1980 a 1981, proběhl soudní proces s bandou čtyř, který byl ovšem spojen s odsouzením dalších pěti vysokých důstojníků PLA, kteří měli být zapojeni do puče osnovaného Lin Biaoem v roce 1971. Vzhledem k tomu, že se jednalo o

rozdílné kauzy, to zjevně zpochybňovalo důvěryhodnost tribunálu, ovšem Čína byla odhodlána vypořádat se s minulostí. Jediná Jiang Qing se během řízení plamenně bránila a někteří roli revoluční mučednice ohodnotili jako její největší herecký výkon. Také jako jediná byla odsouzena k trestu smrti s odkladem dvou let, nicméně k vzhledem k věku obviněných jejich vysoké tresty odnětí svobody prakticky znamenaly doživotí⁷ (Bakešová 2003: 157-159).

V roce 1981 se CC rovněž rozhodl vyjádřit své stanovisko k zesnulému předsedovi CCP. Deng Xiaoping dobře věděl, že nelze Mao Zedonga zcela zavrhnout, neboť kritickým odsouzením čínského Lenina a Stalina by se zhroutil i celý systém, který vybudoval. Proto byly jeho skutky rozděleny do dvou etap. 70 procent tvořila první etapa, kdy Mao dovedl revoluci do zdárného konce, založil socialistickou Čínu a přičinil se o její rozvoj – za to mu lidé museli být vděční a mohli na jeho dílo navázat. Přiznáno bylo i zbylých 30 procent špatného, kam spadaly škody velkého skoku a kulturní revoluce. Že tím CCP přiznávala své pochybení bylo zjevné i z rozsáhlé rehabilitační kampaně, trvající 5 let, v rámci níž bylo napraveno až 100 milionů nespravedlivých rozsudků (Fairbank 1998: 450-451).

4.2.2 Formální kroky k institucionalizaci systému

Post-maoistická Čína, která měla své ekonomické ambice, se nemohla na této cestě vyhnout ani politické reformě. Ta ovšem v Deng Xiaopingově podání nebyla demokratizací, jež by ohrozila CCP, ale měla formu spíše administrativní reformy, zahrnující specifické regulace, organizaci a metody, které měly napomoci zmírnit s nešvary tehdejšího systému – mimo jiné přebujelou byrokracií a koncentrací moci (Zhao 2009: 247-248).

Na 12. sjezdu CCP byly přijaty nové stanovy, které načrtly organizačně-funkční uspořádání strany v nové reformní éře. McGregor (2011: 14) posun charakterizuje těmito slovy: „*Mao poslal 'revoluci na revoluci, která nebyla dostatečně revoluční'... Po Maově neúspěchu a smrti se strana vrátila zpátky ke kořenům. Deng Xiaoping zahodil Maovy destruktivní představy a navrátil stranickou organizaci k jejím leninistickým základům, kdy zplnomocněná elita poskytuje osvícené vedení masám.*”

Návrat k tradiční leninistické struktuře strany oprášil princip demokratického centralismu, který vyžaduje podřízení jedince organizaci, menšiny pak ústřednímu výboru.

⁷ Později byly všem rozsudky zmírněny na domácí vězení a Jiang Qing byla propuštěna ze zdravotních důvodů.

Hierarchická pyramida CCP byla tedy opět postavena na základech stranických buněk v pracovních jednotkách, městských částech a na vesnici a pokračovala výše přes okresy, provincie až k centrálním orgánům v Pekingu. Rovněž byl obnoven princip kolektivního vedení a kult osobnosti byl ve stanovách explicitně zakázán. S tím souvisela i ochrana práv menšiny ve straně, která měla navrátit možnost členů diskutovat své rozdílné názory na stranických setkáních (Saich 2011: 108-109).

Dále byly pravomoce strany formálně omezeny v nové ústavě, kterou ještě též rok přijalo NPC. Jak zdůrazňoval Hu Yaobang, generální tajemník CCP a Dengův dlouholetý spolupracovník, i strana byla povinna se při své činnosti pohybovat v ústavních a právních limitech a nebylo dle něj přípustné, aby jakýkoli člen strany jednal jinak (MacFarquhar 1997: 338).

Text ústavy rovněž vynechal ideologické ultralevicové pasáže vztahující se ke kulturní revoluci. Opatření jako omezení počtu a délky funkčních období pro členy parlamentu či zákaz držení vícero vedoucích vládních postů pak měla sloužit ke zřetelnému oddělení pravomocí a přispět ke zvýšení odpovědnosti osob za implementaci zákonů (Baum 1997: 349-350). O krok dále chtěl v polovině 80. let zajít premiér Zhao Ziyang a oddělit činnost vlády a strany tak, aby strana formulovala celkové národní cíle a priority, zatímco vláda by měla na starosti vytváření a implementaci konkrétních politik. To však konzervativnější křídlo CCP odmítalo a Zhaova iniciativa pohasla definitivně potlačením demonstrací v roce 1989, po nichž byl pravděpodobně nejliberálnější smýšlející člen komunistického vedení odsouzen do domácího vězení. Nahradil jej Jiang Zemin, který funkce vlády a strany opět spojil (Goldman a MacFarquhar 1999: 11).

4.2.3 Personální obměna

S dědictvím maoismu však nebylo možné se rozloučit pouze změnou nastavení oficiálních institucí, a tak doznalo složení členské základny taktéž výrazné obměny: nejen generační, ale i z hlediska úrovně vzdělání a typu profesního zaměření. Traumatickou zkušenost společnosti z kulturní revoluce ponechávaje tentokrát stranou, bylo zřejmé, že v době pragmatických reforem musí ideologie ustoupit stranou.

Opuštěním zásady „lepší být rudý než odborný“ bylo možné do strany začít rekrutovat vzdělanější a kvalifikovanější lidi, čímž se výchozí situace z roku 1982, kdy více než polovina

členů měla jen základní vzdělání či byla negramotná, začala závratným tempem zlepšovat. O této době se někdy hovoří jako o *technokratickém obratu*, kdy v dalších dvou dekadách stranu ovládli vysokoškolsky vzdělaní lidé v technických oborech (Cheng 2010: 177-179).

Rozsáhlá generační obměna byla spuštěna odesláním více než milionu kádrů do penze (Fairbank 1998: 452). U výše postavených veteránů nicméně Deng Xiaoping nejdnou narazil na jejich odpor. Protože se ve straně doposud nerozvinul žádný formální mechanismus pro odchod z politického života, historicky to byla pouze smrt, zdravotní nezpůsobilost nebo důsledek čistky, musel Deng přijmout ad hoc opatření, která svou podstatou šla proti jeho záměru institucionalizace strany. To se týkalo především armády, která v důsledku zapojení PLA do kulturní revoluce, stále ještě měla své zastoupení v politických institucích. Nejokatejším příkladem takového účelového opatření bylo původně dočasné zřízení Ústřední poradní komise, kam měli právo zasednout senioři po 40 letech své služby (Baum 1997: 342-346).

4.3 Fungování CCP v praxi

Jak už bylo v předchozím oddílu naznačeno, staré zvyky přežívají a drží si svůj vliv i v dobách, kdy je přitom cílem důkladně reformovat. V této podkapitole budeme sledovat Deng Xiaopinga ve vztahu CCP, jejíž postavení chtěl konsolidovat. Klíčovou a stále nevyřešenou otázkou v tomto komplikovaném svazku představovala naléhavá otázka nástupnictví a s ní související působení stranických frakcí.

4.3.1 Deng Xiaoping: lídr za oponou

Jakkoli Deng veřejně odmítl následovat Mao Zedonga a budovat si svůj kult osobnosti, přesto se však ocitl v pozici velkého lídra. Částečné vysvětlení lze nalézt v hluboce zakořeněném vlivu konfucianství v čínské společnosti. Jedním z jeho základních principů je bezvýhradné uctívání autority a Deng jakožto starý revolucionář ještě z komunistického partyzánského hnutí si jen z této pozice dokázal získat respekt svých kolegů. Jak popisuje Vogel (2011: 4), charismatický Deng v sobě zároveň měl vnitřní rozhodnost a sebevědomí, které nemohli lidé v jeho blízkosti nevnímat.

Jeho výsadnímu mocenskému postavení a prestiži nahrávala také rozsáhlá síť kontaktů ve straně i v armádě. Hu Yaobang ani Zhao Ziyang, které si původně vybral za své následovníky, takovými známostmi, v čínštině nazývanými *guanxi*, ani zdaleka nedisponovali. I kdyby snad Deng nechtěl své výjimečné pozice na úkor autority strany využívat, byly zde okolnosti, které mu nedávaly příliš na vybranou. Tradiční vazby *guanxi* v čínské politice šly ruku v ruce se systémem patrona a klienta, který byl obzvláště patrný při střetech mezi stranickými frakcemi. Ve vedení CCP působili další veteráni, kteří poskytli svůj patronát jiným členům strany a pokud by Deng uvolnil politický prostor, pak by se pokusili zlikvidovat jeho vlastní chráněnce (MacFarquhar 1997: 331).

Frakční tření se ve straně navíc v 80. letech projevovalo o to intenzivněji, jak ekonomická transformace, která zasáhla všechny části společnosti, vyvolávala neustálé spory o tom, jak (či zda vůbec) dále v reformách pokračovat. Deng Xiaoping, který celý proces inicioval, se pak nutně musel ujmout role arbitra, který osciloval mezi paradoxy té doby a snažil se zdánlivě nekompatibilní politiky ve své osobě zastřešovat: tržní hospodářství s monistickým politickým řádem, socioekonomickou modernitu a socialistickou duchovní civilizaci, dynamickou a kreativní inteligenci s ideologickou konformitou. Tím se jeho osobní autorita stala pro samotné přežití systému nepostradatelnou (Baum 1997: 342).

Pravdou ovšem je, že ačkoli Deng Xiaoping ani po svém faktickém převzetí moci nikdy neusiloval o získání formálně vyšších postů ve straně či vládě, svého výlučného vedení se nevzdal ani po roce 1987, kdy oznámil odchod do důchodu. Byla uzavřena dohoda, která se vyšla najevo až o dva roky později při nepokojích na Tiananmen, že politbyro s ním bude ještě před přijetím rozhodnutí konzultovat všechny důležité politické otázky (Baum 1997: 409).

Posoudíme-li tedy institucionalizaci vůdcovství (*leadership*) v jednostranických systémech podle Huntingtonových podmínek (1970: 32), které vyžadují (a) omezení funkčního období, (b) omezení pravomocí a (c) formu kolektivního vedení, pak jí Čína v 80. letech zdaleka nedosáhla. Deng, který ani nedržel žádnou významnější politickou⁸ pozici, byl lídrem na čistě neformální bázi, neomezené žádnými pravidly či dalšími osobami.

⁸ Byl nicméně předsedou CMC.

4.3.2 Hledání nástupce

Z výše uvedeného je tedy zjevné, že formální opatření přijatá za účelem posílení CCP, se nikdy nepodařilo institucionalizovat natolik, aby mohly nahradit dominanci lídra (Goldman a MacFarquhar 1999: 15). To platilo i pro otázku nástupnictví, která zůstávala stejně ožehavým tématem jako za Mao Zedonga. Deng se totiž rovněž cítil oprávněn zvolit si, komu předá vedení země, ale na rozdíl od Maoa nakonec uspěl a jím vyvolený Jiang Zemin se dokázal u moci udržet i po smrti svého patrona v roce 1997 (Cheng 2010: 184).

Míru, do jaké strana konsoliduje svou autoritu tváří v tvář vůdci, posuzuje Huntington (1970: 30) na základě tří kritérií: (a) do jaké míry strana monopolizuje přístup k nejvyšším pozicím, (b) do jaké míry strana monopolizuje proces, kterým je lídr vybírán a (c) do jaké míry je pozice lídra stranickou funkcí. Aplikováno na čínské prostředí, kde Deng měl rozhodující slovo navzdory skutečnosti, že na nejvyšších postech seděli jiní, CCP jako instituce byla vůči lídrovi velmi slabá.

Předání úřadu formou osobního jmenování má pochopitelně svá úskalí, jak se projevilo na Dengových dvou nepodařených pokusech. Saich (2011: 111) vysvětluje, že závislost jedince na patronátu značně ztěžuje jeho kapacitu rozvinout si svou mocenskou základnu, bez níž se v čínské politice v žádném případě neobejde. Od politik a sítě kontaktů svého patrona se totiž nesmí příliš vzdálit, aby nebyl nařčen ze zrady, a podobně opatrný musí být při formulování vlastní politik a navazování známostí. Na to doplatili jak Hu Yaobang, tak Zhao Ziyang, kteří se v názoru na rozsah politických reforem příliš odklonili od konzervativního náhledu svého patrona, a ten se rozhodl je z vedení sesadit.

4.4 Nové společenské síly

Jakkoli se Dengově Číně nedařilo v 80. letech efektivně vypořádat s největšími výzvami konsolidace na cestě za stabilnějším ustáleným jednostranickým systémem, v důsledku ekonomických reforem a společenského uvolnění se začaly paralelně projevovat prvky charakteristické pro fázi adaptace. Strana, která v počátcích překonala rozdvojení a vytvořila poměrně homogenní společnost, se v nových podmínkách potýká s (a) výskytem nové technicko-manažerské třídy, (b) rozvojem komplexní struktury zájmových skupin, (c)

znovuobjevením kritické inteligence a (d) požadavky lokálních a lidových skupin požadujících participaci v politice (Huntington 1970: 33).

Většina těchto skupin se v post-maoistické Číně skutečně objevila: technokratický obrat, krystalizace vrstvy podnikatelů a příslušníků střední třídy jako zájmových skupin, nevídaný rozkvět inteligence, experimentování s volbami na lokální úrovni. Proces adaptace však probíhal především od 90. let, trvá dodnes a do záběru této práce příliš nepatří. Přesto 80. léta napověděla mnohé o tom, jaké jsou možnosti interakce se stranou, která si ve fázi transformace při rušení starého a budování nového řádu uvykla na svou nezpochybnitelnou vedoucí úlohu. Ilustrovat to lze především na srovnání přístupu CCP k technokratům a kritické inteligenci.

Huntington (1970: 33) tvrdí, že komplexní společnost v jednostranickém systému vyžaduje jak funkční autonomii pro manažerské odborníky, tak zvýšenou politickou autoritu centrálního vedení strany. Role strany se totiž mění: už nemá být tím jediným aktérem, který diktuje, jakým směrem se má transformace společnosti ubírat, nýbrž hlavním koordinátorem a arbitrem iniciativ ve společnosti. Pokud se straně podaří novou technickou byrokracií, požadující ke své práci funkční autonomii, ztotožnit s jednostranickým systémem, pak výstupy budou přispívat k jeho vylepšování, nikoli podryvání. Jak už bylo vylíčeno v oddílu 4.2.3, CCP pod vedením Deng Xiaopinga pochopila, že modernizace země se bez odborníků neobejde a zahájila rozsáhlou personální obměnu a brzy na místa starých a negramotných, zato však ideologicky nadšených, nastoupili lidé s vyšším technickým vzděláním.

Oproti tomu vztah strany k inteligenci byl v 80. letech mnohem komplikovanější, protože její stupňující se požadavky narážely na nejzazší existenční hranice jednostranického systému. Jak vysvětluje Huntington (1970: 42), strana může umožnit společenským skupinám, aby vyjádřily své zájmy, avšak nemůže povolit žádné z nich, aby propagovala konkurenční vizi všeobecného zájmu – nemůže tolerovat skutečně opoziční strany.

Proto nastal zásadní problém ve chvíli, kdy se čínská demokratická elita začala definovat ve smyslu její zodpovědnosti vůči společnosti než vůči státustraně a organizovat skupiny, prosazující agendu odlišnou od CCP. Nebylo sice mnoho těch, kteří by snad usilovali přímo o zavedení vícestranického systému či vytvoření mechanismu kontrol a protivah po západním vzoru, nicméně i jejich požadavky na ideologickou pluralitu či institucionální a právní ochranu jedince vůči státu (Goldman 1994: 23) překročily únosnou míru. V jednostranickém systému nemá strana jinou možnost, než trvat na svém výlučném právu

hovořit jménem celé společnosti, tedy právo, které si pro sebe vyhradila na počátku revoluce. Omezení disentu je tedy jedinou možnou volbou jednostranického systému, protože monopol autority strany tvoří jeho podstatu (Huntington 1970: 43).

Tak zřejmě musel uvažovat i Deng Xiaoping, který byl přesvědčen, že strana nesmí dělat ústupky, jinak budou následovat další, jako tomu bylo v Polsku. Už při nepokojích v roce 1986 se podle čínských oficiálních vládních dokumentů vyjádřil následovně: *„Pokud nepřijmeme příslušná opatření, nebudeme schopni nad takovými incidenty udržet kontrolu; pokud ustoupíme, později se budeme potýkat s ještě většími problémy... Nestarejte se o cizince, kteří budou říkat, že jsme se tím připravili o svou pověst... Musíme jim ukázat, že politická situace v Číně je stabilní...”* (Baum 1997: 398-399) Když tedy demonstranti, z velké části (avšak nejenom) studenti, obsadili v roce 1989 náměstí Tiananmen a požadovali rovný dialog s představiteli strany a vlády, CCP musela v zájmu zachování vlastní existence nepokoje potlačit silou.

5. Závěr

V prvních letech existence PRC se čínští komunisté soustředili na překonání původního rozdvojení společnosti a nahrazení starého řádu novým, socialistickým. Pozemková reforma, kolektivizace a znárodnování, likvidace a převýchova intelektuálů, všudypřítomná ideologie, masová mobilizace – to vše bylo součástí úspěšného období transformace v revolučním jednostranickém systému. Jak konstatuje Goldman (1994: 20-21), CCP a společnost byly považovány za jeden celek a od toho byla odvozována harmonie mezi zájmy všech skupin a státu. Zavedení limitů omezujících pravomoci stranických lídrů nebylo shledáváno za nutné, ale spíše nežádoucí, neboť by jim bránilo ve snahách modernizovat Čínu a vyzdvihnout ji po století ponížení opět na výsluní. CCP svou vítěznou revolucí v novém systému nabyla výlučné legitimacy a přetvářela společnost dle své vize.

Koncem 50. let měl prostředek mobilizace, doposud osvědčený při budování nového státu, posloužit k závratnému zvýšení ekonomického výkonu země. Přehnaná očekávání a zcela nekvalifikovaný způsob realizace velkého skoku naopak odhalily, že Čína má oproti Velké Británii, s níž se porovnávala, ještě co dohánět, a to nejen v produkci oceli. Desítky milionů lidí, které zemřely v důsledku podvýživy, nemocí a fyzického vyčerpání, zůstávají smutnou bilancí nesmyslného experimentu, který narušil institucionalizaci čerstvě vybudovaného systému a původně jednotné kolektivní vedení strany.

Kulturní revoluce, která podle měla na rozdíl od velkého skoku být skutečnou revolucí a prostřednictvím mobilizace mas svrhnout stávající systém, pro svou rutinizaci a byrokratizaci Mao Zedongem a jeho radikálními příznivci shledaný za revizionářský, však počínající konfliktní linie ve straně a rozčarování ve společnosti v plné míře rozvinula. Po roce 1969 v Číně po řádění Rudých gard zbyla podlomená CCP, která přišla o podstatnou část svého vedení na centrální i místní úrovni, a slabé politické instituce, ustupující před velkým předsedou do stínu. Problematický vztah lídra a strany a nevyvinutý mechanismus pro předání vedení tak zůstaly hlavními překážkami konsolidace čínského jednostranického systému a nemohly být vyřešeny dříve než po Maově smrti.

Po krátkém pokusu nevýrazného Hua Guofenga, jehož legitimita se opírala pouze o jmenování zesnulým Mao Zedongem, nastoupil k moci ambiciózní a energický Deng Xiaoping. Ten chápal potřebu země nalézt ztracenou stabilitu a obnovit autoritu strany, a proto inicioval se svými spojenci přijetí řady opatření, jež měla přispět k posílení strany v systému.

Přesto Deng zůstal charismatickým lídrem, který institucionalizaci formálních pravidel a mechanismů strany narušoval – nejen svou výraznou osobností, ale také v důsledku neformálního charakteru čínské politiky, založené na kontaktech a systému patrona-klienta, který přispívá k intenzivní soutěži mezi frakcemi. Z té nemohl Deng vystoupit už jen proto, aby úspěšně předal vedení svým vyvoleným nástupcům, ale také ve snaze udržet jednotný reformní kurz.

Ačkoli proces konsolidace nebyl v 80. letech ani zdaleka dokončen, se zahájením reformem a otevřením Číny světu CCP jednou nohou vkročila do fáze adaptace, která trvá dodnes. Pro dosažení ustáleného jednostranického systému je potřeba redefinovat úlohu strany v systému, z původně jediné vedoucí síly společnosti na hlavního koordinátora a arbitra mezi nově se formujícími společenskými skupinami jako jsou technokraté, inteligence či zájmové skupiny. Prostor pro vyjádření svých zájmů je však podstatou jednostranického systému omezen – bezvýhradná politická autorita strany nesmí být žádnou ze skupin zpochybněna, jak dokládá tragická zkušenost demonstrantů z Pekingu v červnu 1989. Naopak prostor pro realizaci byl poskytnut technokratům s vysokým vzděláním, kteří ve své práci sice vyžadují jistou funkční autonomii, ale politicky tím neohrožují postavení strany.

6. Dovětek

Svůj monopol legitimní politické organizace si CCP drží úspěšně i v moderní době globalizace a strategie potlačit vše, co jej ohrožuje, zůstává nezměněna. Strana určuje, jaká společenská organizace může vzniknout, jaké informace zůstanou čínským internetovým uživatelům skryty, jaká témata budou média pokrývat. Výsledkem je, že náklady na nezávislou politickou kolektivní akci jsou tak vysoké, že zůstávají mimo možnosti většiny obyvatel (Dickson 2010: 24-25). Zároveň se CCP velmi dobře vyrovnala se svou pozměněnou rolí vůči společnosti a do svých *guanxi* například úspěšně zapojila soukromý sektor jakožto jednu z největších zájmových skupin. Po roce 1989 totiž začala strana do svých řad rekrutovat podnikatele a paralelně podporovala své členy, aby do byznysu vstoupili (Dickson 2006: 31).

Číně se daří svou inkluzivní politikou s úspěchem čelit výzvam spojeným s fází adaptace a od 90. let CCP prošla dalšími zásadními proměnami směrem k rutinizaci a byrokratizaci. Role jedinečného vůdce již zdaleka není tak patrná jako za Mao Zedonga či Deng Xiaopinga. Dnes by se postavení CCP dalo považovat za institucionalizované, nicméně nedořešená otázka nástupnictví se neustále vrací na pořad dne. Pokud bychom nadneseně přenesli Huntingtonův *test dvojí změny*, který považuje demokracii za zkonsolidovanou, pokud dojde dvakrát k pokojnému předání moci jinému vítězi voleb, než je vládnoucí strana (Huntington 2008: 257), na konsolidaci předávání vedení ve straně, pak by CCP neuspěla. Dosud byla totiž svědkem mírumilovného předání moci pouze v roce 2002, z rukou Jiang Zemina do Hu Jintaových, zatímco Jiang nastoupil do čela země po bouřlivých událostech roku 1989 a Deng Xiaoping si musel svou cestu k moci vydobýt v dlouhém vnitrostranickém boji.

Ještě v letošním roce čeká CCP oficiální předání vrcholných pozic, ovšem po kauze s odvoláním vysoce postaveného člena politbyra Bo Xilaie, o němž se předpokládalo, že bude součástí úzkého vedení (BBC 2012), je již nyní zřejmé, že celý proces zůstává ožehavou otázkou, která má destabilizující účinek na čínský jednostranický systém dodnes.

Seznam použité literatury

Knihy

BAKEŠOVÁ, Ivana, 2001. *Čína ve XX. století. Díl 1.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

BAKEŠOVÁ, Ivana, 2003. *Čína ve XX. století. Díl 2.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

BAUM, Richard, 1997. The road to Tiananmen: Chinese politics in the 1980s. In: *The Politics of China: The Eras of Mao and Deng*, edit. Roderick MacFarquhar, p. 340-471. Cambridge: Cambridge University Press.

BROWN, Archie, 2009. *The Rise and Fall of Communism.* New York: Harper Collins Publishers.

DICKSON, Bruce J., 2006. The Future of the Chinese Communist Party: Strategies of Survival and Prospects for Change. In *Charting China's Future: Political, Social, and International Dimensions*, edit. Jae Ho Chung, p. 21-49. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

DICKSON, Bruce J., 2010. Dilemmas of party adaptation: The CCP's strategies for survival. In *Chinese Politics: State, society and the market*, edit. Peter Hays Gries and Stanley Rosen, p. 22-40. Abingdon: Routledge.

FAIRBANK, John K., 1998. *Dějiny Číny.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

FENBY, Jonathan, 2008. *Modern China: The Fall and Rise of a Great Power, 1850 to the Present.* New York: Harper Collins Publishers.

GAO, Wenqian, 2007. *Zhou Enlai: The Last Perfect Revolutionary.* New York: Public Affairs.

GILLEY, Bruce, 2004. *China's Democratic Future: How It Will Happen and Where It Will Lead.* New York: Columbia University Press.

GOLDMAN, Merle, 1994. *Sowing the Seeds of Democracy in China: Political Reform in the Deng Xiaoping Era.* Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press.

GOLDMAN, Merle and MacFARQUHAR, Roderick, 1999. Introduction. In: *The Paradox of China's Post-Mao Reforms*, edit. Merle Goldman and Roderick MacFarquhar, p. 3-29. Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press.

- HARDING, Harry, 1997. The Chinese state in crisis, 1966-9. In: *The Politics of China: The Eras of Mao and Deng*, edit. Roderick MacFarquhar, p. 148-247. Cambridge: Cambridge University Press.
- HUNTINGTON, Samuel P., 1970. Social and Institutional Dynamics of One-Party Systems. In: *Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-Party Systems*, edit. Samuel P. Huntington and Clement H. Moore, p. 3-47. New York, London: Basic Books.
- HUNTINGTON, Samuel P., 2008. *Třetí vlna: Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- CHANG, Jung and HALLIDAY, Jon, 2006. *Mao: příběh, který možná neznáte*. Praha: Beta - Dobrovský.
- CHENG, Li, 2010. China's Communist Party-State: The Structure and Dynamics of Power. In: *Politics in China: An Introduction*, edit. Joseph William A., p. 177-189. New York: Oxford University Press.
- KANE, Daniel, 2009. *Knížka o čínštině*. Mirošovice: DesertTose, s.r.o.
- KITSCHOLT, Herbert, MANSFELDOVA, Zdenka, MARKOWSKI, Radoslaw, and TÓKA, Gábor, 1999. *Post-Communist Party Systems: Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- LIEBERTHAL, Kenneth, 1997. The Great Leap Forward and the split in the Yan'an leadership, 1958-65. In: *The Politics of China: The Eras of Mao and Deng*, edit. Roderick MacFarquhar, p. 87-147. Cambridge: Cambridge University Press.
- LINZ, Juan J. and STEPAN, Alfred, 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- LIPSET, Martin S., 1981. *Political Man. The Social Bases of Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- LYNCH, Michael, 2004. *Mao*. London and New York: Routledge.
- MacFARQUHAR, Roderick, 1997. Introduction. In: *The Politics of China: The Eras of Mao and Deng*, edit. Roderick MacFarquhar, p. 1-4. Cambridge: Cambridge University Press.
- McGREGOR, Richard, 2011. *The Party: The Secret World of China's Communist Rulers*. London: Penguin Books.

- O'DONNELL, Guillermo and SCHMITTER, Philippe, 1986. *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- PRZEWORSKI, Adam, 2003. *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SAICH, Tony, 2011. *Governance and Politics of China*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- SARTORI, Giovanni, 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a politiky.
- STEPAN, Alfred, 1988. *Rethinking Military Politics: Brazil and the Southern Cone*. New Jersey: Princeton University Press.
- TEIWES, Frederick C., 1997. The establishment and consolidation of the new regime, 1949-57. In: *The Politics of China: The Eras of Mao and Deng*, edit. Roderick MacFarquhar, p. 5-86. Cambridge: Cambridge University Press.
- TEIWES, Frederick C. and SUN, Warren, 2007. *The End of the Maoist Era: Chinese Politics During the Twilight of the Cultural Revolution, 1972-1976*. New York: An East Gate Book.
- VOGEL, Ezra F., 2011. *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Cambridge, Massachusetts, and London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- WEBER, Max, 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenth.
- ZHAO, Ziyang, 2009. *Prisoner of the State: The Secret Journal of Zhao Ziyang*. New York: Simon & Schuster.

Články

- HUNTINGTON, Samuel P., 2009. How Countries Democratize. *Political Science Quarterly*, 124 (1): 31-69.
- MINXIN, Pei, 2007. How Will China Democratize? *Journal of Democracy*, 18 (3): 53-57.
- TEIWES, Frederick C. and SUN, Warren, 2004. The First Tiananmen Incident Revisited: Elite Politics and Crisis Management at the End of the Maoist Era. *Pacific Affairs*, 77 (2): 211-235.

Internetové zdroje

BBC News, 2011. *China overtakes Japan as world's second biggest economy*. [online] 14.9.

Dostupný z: <<http://www.bbc.co.uk/news/business-12427321>> [staženo 20.7.2012]

BRISTOW, Michael, 2012. China scandal: Is Bo Xilai victim of political dispute? *BBC News*,

[online] 17.4. <<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-china-17738723>> [staženo 25.7.2012]